

ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA V PLZNI
FAKULTA PEDAGOGICKÁ
KATEDRA MATEMATIKY, FYZIKY A TECHNICKÉ VÝCHOVY

**LIDOVÁ TVOŘIVOST V PRACOVNÍ VÝCHOVĚ NA 1.
STUPNI ZÁKLADNÍ ŠKOLY**
DIPLOMOVÁ PRÁCE

Tereza Kořínková
Učitelství pro 1. stupeň ZŠ

Vedoucí práce: Doc. PaedDr. Jarmila Honzíková, Ph.D.

Plzeň, 2017

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně s použitím uvedené literatury a zdrojů informací.

V Plzni, 28. června 2017

.....

vlastnoruční podpis

Poděkování

Ráda bych poděkovala Doc. PaedDr. Jarmile Honzíkové, Ph.D. za odborné vedení mé diplomové práce, za její laskavý přístup a cenné rady, které mi během zpracování poskytla.

OBSAH

ÚVOD.....	6
1 VÝZNAM LIDOVÉ TVOŘIVOSTI V DĚJINÁCH LIDSTVA.....	8
2 LIDOVÉ ZVYKY A TRADICE V OBLASTI ČLOVĚK A SVĚT PRÁCE.....	9
2.1 Lidové zvyky a tradice na jaře.....	9
2.1.1 Postní doba.....	9
2.1.2 Svatý týden.....	12
2.1.3 Velikonoce.....	12
2.2 Velikonoční symboly.....	14
2.2.1 Pomlázka.....	14
2.2.2 Beránek.....	14
2.2.3 Zajíček.....	14
2.2.4 Vajíčko.....	14
2.2.5 Filipojakubská noc.....	15
2.2.6 Máj.....	15
2.2.7 Jízda králů.....	16
2.2.8 Otevírání studánek.....	17
2.3 Lidové zvyky a tradice v létě.....	17
2.3.1 Svatojánská noc.....	17
2.3.2 Svátek svatého Jana Křtitele.....	18
2.3.3 Svatojánské ohně.....	18
2.3.4 Dožínky.....	19
2.3.5 Poutě.....	19
2.3.6 Trhy a jarmarky.....	19
2.4 Lidové zvyky a tradice na podzim.....	20
2.4.1 Svatý Václav.....	20

2.4.2	Posvícení a hody	21
2.4.3	Dušičky	21
2.4.4	Svätý Martin.....	23
2.4.5	Přástky.....	24
2.5	Lidové zvyky a tradice v zimě.....	24
2.5.1	Advent.....	24
2.5.2	Svatý Ondřej	25
2.5.3	Svatá Barbora	25
2.5.4	Svatý Mikuláš	26
2.5.5	Svatá Lucie.....	27
2.5.6	Vánoce	27
2.5.7	Hod boží vánoční	29
2.5.8	Svatý Štěpán.....	29
2.5.9	Svatý Silvestr	30
2.5.10	Nový rok	31
2.5.11	Tři králové.....	32
2.5.12	Masopust	32
2.6	Vánoční symboly	33
2.6.1	Jmelí.....	34
2.6.2	Zlaté prasátko	34
2.6.3	Ryba	34
2.6.4	Betlémy, jesličky.....	34
2.6.5	Koledy	35
2.6.6	Vánoční stromeček.....	35
2.6.7	Ježíšek	35
2.6.8	Dárky.....	36
2.6.9	Zvířata	36

2.6.10	Zvon	36
3	LIDOVÁ TVOŘIVOST V OBLASTI ČLOVĚK A SVĚT PRÁCE	37
3.1	Pracovní činnosti z oblasti lidových zvyků a tradic	37
3.2	Pracovní techniky z oblasti lidových zvyků a tradic	37
3.3	Lidová řemesla z oblasti lidových zvyků a tradic.....	38
4	NEVERBÁLNÍ TVOŘIVOST V PRACOVNÍ VÝCHOVĚ NA 1. STUPNI ZŠ	39
4.1	Pracovní činnosti na 1. st. ZŠ	39
4.2	Postavení pracovních činností v Rámcově vzdělávacím programu.....	39
4.3	Pojem tvořivost a podstata tvořivosti.....	40
4.4	Faktory tvořivosti.....	42
4.5	Fáze tvořivého procesu	42
4.6	Bariéry tvořivosti	43
4.7	Metody a postupy rozvoje tvořivosti	43
4.8	Tvořivý učitel.....	45
4.9	Tvořivý žák	46
4.10	Volba pracovního námětu	47
4.11	Metody identifikace tvořivosti	47
5	VÝZKUM NEVERBÁLNÍ TVOŘIVOSTI NA 1. STUPNI ZŠ	51
5.1	Cíl a hypotéza výzkumu	51
5.2	Organizace a charakteristika výzkumu	51
5.3	Vyhodnocení a výsledky výzkumu	52
5.3.1	Závěr výzkumu	55
6	PRACOVNÍ NÁMĚTY Z OBLASTI LIDOVÉ TVOŘIVOSTI.....	56
6.1	VELIKONOČNÍ A JARNÍ NÁMĚTY	56
6.1.1	Vrbová píšťalka.....	56
6.1.2	Čarodějnice	58

6.1.3	Vázička ze skořápky	59
6.1.4	Zvířátka ze smotků	60
6.1.5	Batikovaná kraslice	62
6.2	LETNÍ NÁMĚTY	63
6.2.1	Korkový vor	63
6.2.2	Obrázky z oblázků	64
6.2.3	Květinové obrázky – herbář na zeď	65
6.2.4	Mateřídouškový polštářek	66
6.2.5	Vrstvená barvená rýže	67
6.3	PODZIMNÍ NÁMĚTY	69
6.3.1	Drak ze špejlí	69
6.3.2	Papírový větrník	71
6.3.3	Bramborová tiskátka – Piškvorky	72
6.4	ADVENTNÍ A VÁNOČNÍ NÁMĚTY	73
6.4.1	Adventní kalendář	73
6.4.2	Svícen z jablíčka	74
6.4.3	Zimní lucernička	75
6.4.4	Adventní věnec	77
6.4.5	Anděl, čert a Mikuláš	78
6.4.6	Ozdoby za včelího vosku	80
6.4.7	Vánoční řetězy	81
6.4.8	Jmenovky na dárky	82
6.5	ZIMNÍ NÁMĚTY	83
6.5.1	Tři králové	83
6.5.2	Maska na masopust	84
	ZÁVĚR	86
	RESUMÉ	88

RESUME	89
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	90
Použitá literatura	90
Internetové zdroje	91
SEZNAM OBRÁZKŮ, TABULEK, GRAFŮ A PŘÍLOH	94
Seznam obrázků	94
Seznam grafů	95
Seznam tabulek	95

ÚVOD

„Šikovnost rukou se mění v šikovnost myšlení.“

Jan Amos Komenský

Diplomovou práci z předmětu pracovní činnosti jsem si zvolila proto, že již v době, kdy jsem ještě sama navštěvovala povinnou školní docházku, jsem měla tento předmět velmi ráda a právě i díky němu mám dodnes kladný vztah k ručním pracím a ráda si ve svých volných chvílích něco vyrábím. Myslím si, že právě radost z tvůrčí činnosti je jeden z nejkrásnějších pocitů, které můžeme zažívat.

Což je další důvod, proč jsem si zvolila práci psát z tohoto z předmětu. Protože pracovní činnosti představují u dětí na 1. st. ZŠ nezastupitelné místo. Podporují rozvoj jejich fantazie, kreativity, rozumového poznání a také hlavně pomáhají přispívat k rozvoji zručnosti, manuálních a technických dovedností.

Zaujímají tak nezastupitelnou roli ve vývoji dítěte, v rozvoji jeho jemné motoriky, všech smyslů, vedou ke koordinaci ruky a oka, k osvojení dovedností potřebných k vykonávání jednoduchých činností. Učí děti jednoduchým, ale i náročnějším pracovním úkonům. Umožňují dětem vytvářet něco nového, realizovat se.

Vedou k seznamování s přírodou, probouzí v nich zájem o přírodu, citový vztah k ní, k výtvorům lidské práce i k lidem. Pomocí pracovních činností se děti nenásilnou formou seznamují s ochranou přírody a prostředím ve kterém žijí.

A proč jsem se rozhodla zvolit toto téma diplomové práce? Příčina pramení již od základní školy, kdy nás paní učitelka seznamovala s bohatstvím naší lidové kultury.

Později jsem si začala uvědomovat, že průběh některých svátků není ve všech krajích a rodinách stejný a až v dospělosti začínám rozumět, proč se některé tradice dodržují, proč vlastně vznikly a proč je důležité, aby neupadly v zapomnění.

V dnešním uspěchaném světě žije člověk především současností, nemá příliš mnoho času na přemýšlení o dobách minulých, hledání svých kořenů a uvědomování si národní identity. Ovšem to, jací jsme, jak a kde žijeme, je vždy důsledkem doby předešlé. A zároveň stejné aspekty našeho života utváří prostředí, ve kterém budou žít i naše děti a

další generace. Otázkou potom zůstává, co zde chceme svým dětem zanechat, co je chceme naučit, jaké hodnoty jim chceme předat?

Proto si myslím, že právě škola je vhodným místem pro vzbuzení zájmu a jeho prohlubování v lidových zvycích a tradicích, které souvisejí s pamětí našeho národa. Je nám zde dána možnost působit na děti a vlastně i nepřímo na jejich rodiče, a tak pomoci udržovat staré zvyky a tradice.

1 VÝZNAM LIDOVÉ TVOŘIVOSTI V DĚJINÁCH LIDSTVA

Lidové zvyky, tradice a často také výrobky některých řemesel můžeme považovat za lidovou uměleckou tvorbu neboli lidovou tvořivost.

Lidové umění doprovázelo život lidí od pradávna, kdy mělo magický a symbolický význam. Předměty lidové tvořivosti se používaly při různých rituálech, jež měly zajistit bohatou úrodu, lásku a zdraví.

Lidová tvořivost se postupem času začala měnit vlivem křesťanství a uměleckých slohů. Mezi prostým lidem se však rozvíjelo tradiční lidové umění, které si zachovalo svou původní podobu a které nebylo ovlivněno slohem.

Lidé si začali vyrábět předměty na jeden určitý den (kraslice, pomlázky, masopustní masky, dožínkové věnce) a tento zvyk pak každoročně opakovali. Tradiční zvyky a obřady daly tedy vznik umění obyčejnému. Postupem času některé ze zvykoslovných předmětů proměnily svůj původní význam v reprezentační funkci (výšivky, tkanina, pleteniny, nástěnná malba a kroje).

Oproti tomu umění zlidovělé, jež začalo vznikat koncem 17. století, čerpalo z uměleckých slohů, výtvarných a uměleckých řemesel a techniky. Výrobce vyráběl různé předměty pro spotřebitele. Věci se prodávaly nebo vyměňovaly (keramika, lidový nábytek, krajka, textil s tištěnými vzory, výrobky z kovu, lidová grafika i plastika).

Dobou největšího rozkvětu lidového umění je možné považovat od druhé poloviny 18. století až do první poloviny 19. století. V tomto období můžeme rozdělit lidovou uměleckou tvorbu na umění určené pro jediný den, kam patří např. malování kraslic, kraslice zdobené zápraží kropením, splétání věnců. Dále na umění pro dny sváteční, kam můžeme zařadit tvorbu betlémů, šití krojů, pásů atd. a umění pro reprezentaci, jako šití krajek, tvorba keramiky a skla.

Spousta těchto předmětů se používala jako předměty zvykoslovné, které se pečlivě chystaly a vytvářely pro konkrétní obyčeje, obřady a slavnosti (např. kytice, májky, pečivo, kraslice apod.), s čímž se v některých krajích u nás setkáváme dodnes (Honzíková, 2000).

2 LIDOVÉ ZVYKY A TRADICE V OBLASTI ČLOVĚK A SVĚT PRÁCE

Každý z nás se od narození stává součástí společnosti, ve které bude vyrůstat a žít.

Stejně tak má každý národ svou historii, která ho provází od svého vzniku již po mnohá staletí. V ní se odrážejí vzájemné vztahy lidí, vztahy k jiným národům a celkový pohled na svět. Symbolem každého národa je jeho kultura a tradice, která se během jeho existence přenáší z generace na generaci.

Ať už si to uvědomujeme nebo ne, tradice zásadním způsobem ovlivňují život jednotlivce i celé společnosti. Dodržování zvyků a tradic je jedním z prostředků národního uvědomění a jako takové nám pomáhá lépe pochopit, kým vlastně jsme.

2.1 Lidové zvyky a tradice na jaře

Jaro – jedno z nejhezčích ročních období. Začíná jarní rovnodenností 21. března a končí letním slunovratem 21. června. Během jara se probouzí příroda a s ní všechno živé. Začíná se ozývat zpěv ptactva, vracejíciho se z dalekých, teplých krajů. Příroda oplývá barvami a vzduchem se nese vůně rozkvétajících bylin a stromů.

Právě v tomto období, kdy vlada zimy byla už pomalu na ústupu, se naši předkové snažili ukrátit si příchod prvního slunečního tepla a světla za pomoci zvyků a obyčejů. Většina těchto zvyků se odvíjela od nadcházejících prací v hospodářství a na poli (Bestajovský, 2008).

2.1.1 Postní doba

Období předvelikonočního půstu, který trvá 40 dní. Půst začíná po masopustu Popeleční středou a trvá do Božího hodů velikonočního – Velikonoční neděle (Šottnerová, 2004).

„ Půst – omezení v jídle, pití a zábavách, čas střídmeho životního stylu – napomáhá k rozjímavému soustředění. Dnes se půst také spojuje s myšlenkou,, ekologického

svědomí”, odpovědnosti za životní prostředí s nácvikem střídavého, ukázněného životního způsobu. Je-li tedy smyslem postu zakusit, že hodnota lidského života spočívá spíše v ”být” než ”mít”, může být půst dobrou cestou k větší vnitřní svobodě a zralosti” (Jančová, 1999 in Honzíková, 2005, s. 16).

Popeleční středa nese svůj název podle zvyku svěcení popelem z ratolestí (kočiček), které kněz posvětil v Květnou neděli předešlého roku. Kněz tímto popelem dává symbol kříže na čelo věřících a zároveň jim tak připomíná, že prachem jsou a v prach se také navrátí. Jinak řečeno, abychom si uvědomili pomíjivost života, vážili si ho a snažili se ho prožít pokorně a čestně.

Dále tato středa bývá v některých oblastech označována jako černá, škaredá nebo smetná.

S Popeleční středou u nás bývalo spjato několik pranostik. Například na Bydžovsku se pravilo, že se v tento den nemá prát prádlo, jinak by zůstalo celý rok špinavé (Bestajovský, 2008).

První neděle postní byla zvaná „Černá”. Tento název dostala proto, že v období půstu ženy nenosily barevné části oděvu, ale místo toho se odívaly do tmavých šatů a zástěr nebo si na hlavu vázaly černé šátky.

Postní neděle měla i jiná označení. Někde se jí říkávalo „Pytlová”, jinde „Pučálka” (Šottnerová, 2004).

Označení „Pytlová“ je vyvozeno od režného postního oděvu. Názvem „Pučálka” byl označován pokrm z napučeného opraženého hrachu politého například medem. Je to tradiční staročeské jídlo, které se v době předjaří pojídalo (Honzíková, 2015).

Například v oblasti středních Čech se této neděli říkalo Liščí. Tento zvyk byl spojován s dětmi. Maminky pro ně napekly speciální preclíčky, které svazovaly stužkami a pak je tajně zavěšovaly na strom v zahradě s tím, že jim je tam pověsila liška jako dárek (Langhammerová, 2008).

Druhé postní neděli se přezdívalo „Pražná”. Říkávalo se jí tak podle tradičního staroslovenského pokrmu „pražmy”, praženého nedozrálého obilí.

Někde tato neděle nesla označení „Sazometná”, protože se v tento den dělával předvelikonoční úklid a vymetaly se komíny.

Třetí postní nedělí byla neděle zvaná „Kýchavná“. Věřilo se, že kolikrát člověk v tento den kýchne, tolik let bude ještě živ a zdrav (Šottnerová, 2004).

Čtvrtá postní neděle je neděle „Družebná“. Na tuto neděli se scházela mládež na společnou zábavu, na kterou každý něco donesl. Pekly se koláče zvané družbance. V některých krajích chodili družbové od domu k domu a v každém za výslužku vítali příchod jara (Honzíková, 2005).

Pátou postní nedělí v pořadí je neděle „Smrtná“ V tento den lidé vynášeli ze vsi „Morenu“, ze slámy svázanou a do ženských šatů oděnou smrtku. Byla představitelkou zimy. Lidé ji za vsí zapálili a vhodili do vody. Do vsi se pak vrátili se zeleným stromkem, chodili od domu k domu a vesele zpívali. Tento letitý zvyk, pocházející z dob pohanských, se na Moravě zachoval téměř v této podobě dodnes. Smrtka měla podle různých oblastí i různé názvy: Mařena, Mořena, Mařana, Smrták či Smrtholka. Podobně jako na Moravě, dělali v Čechách smrtku ze slámy a hadrů zdobenou pentlemi a házeli ji do vody ze skály nebo ji zakopali do země. Děti chodily po vsi a koledovaly s „Lítem“, což je smrček zdobený například kytičkami, barevnými pentličkami nebo malovanými vyfouknutými vejci.

Šestou, poslední postní nedělí, je neděle zvaná „Květná“. Její další známé lidové názvy jsou Květnice, Květnica (na Moravě), Palmová neděle či Beránková neděle. V tento den, jak jest psáno v Bibli, vešel Ježíš Kristus do města Jeruzaléma. Lidé mu zde na uvítanou házeli na cestu, po které kráčet, zelené ratolesti ze stromů.

Květná neděle otvírá svátky Velikonoc. A právě v tento den, když chodívali lidé do kostela, přinášeli s sebou větvičky kočiček, jasanu či břízy k posvěcení. Trhali je již o čtvrté neděli postní, aby včas napučely.

Nově posvěcené větvičky se pak doma vyměnily za staré a dávaly se za kříž nebo za svatý obrázek.

S Květnou nedělí je spjata také hodně pověr. Říkalo se, že když se polkne jedna až tři kočičky, nebude po celý rok bolet v krku, a potrou-li se oči kočičkami, budou také zdravé. V tento den se nemělo nic péct, protože by se „zapekly“ květy stromů, jinými slovy na ovocných stromech by se nic neurodilo. Bylo také zvykem obléct si nové šaty, aby v nich prý člověk „kvetl“ (Bestajovský, 2008).

2.1.2 Svatý týden

Svatý týden, který bývá označován také jako pašijový týden, následuje po poslední postní neděli.

Slovo „pašije“ pochází z latinského slova, které znamená utrpení. Jednotlivé dny svatého týdne mají své vlastní pojmenování.

Modré pondělí a šedivé úterý jsou všední dny. **Škaredá středa** je spojována s nepříliš zábavnou činností, kdy se hospodyně věnovaly pilnému uklízení svých domácností. Je to však právě i ten den, kdy Jidáš zradil Ježíše Krista.

Říkávalo se, že když se budete v tento den mračit, budete se pak mračit po celý rok.

Zelený čtvrtek je dnem poslední večeře Páně, při které se Ježíš loučil se svými apoštoly. V tento den se naposledy rozezní zvony a až do neděle utichnou, „odlétnou do Říma“. I když zvony na čas oněměly, jejich hlas býval nahrazován hlukem různých hrkačů a řehtaček, s nimiž chlapci řehtali a „honili Jidáše“.

Své označení „zelený čtvrtek“ získal proto, že se v tento den mělo jíst zelené jídlo jako salát, zelí a špenát, aby tak byli všichni celý rok svěží a zdraví.

Velký pátek, den kdy byl ukřižován Ježíš Kristus. Pro křesťany je to den hlubokého smutku. Lidé věřili, že tento den má čarovnou moc. Země se otvírá a nabízí nám své poklady. V tento den se nejedlo žádné maso a držel se půst. Nevařilo se a ani oheň v kamnech se neudržoval.

Na Bílou sobotu se před bohoslužbou zapalovali a posvěcovali před kostely ohně. Od nich se pak zapalovaly velikonoční svíce a jejich světlo se přinášelo do kostela. Během noci většinou probíhal křest těch, kteří se rozhodli stát se křesťany až v dospělém věku. V tento den končí postní doba a mohlo se zase jíst maso (Honzíková, 2005).

2.1.3 Velikonoce

Patří k nejvýznamnějším svátkům křesťanské církve, jelikož jsou spojené s památkou umučení a vzkříšení, zmrtvýchvstání Ježíše Krista.

Velikonoce však měli svou důležitost u lidí daleko dříve, již v době předkřesťanské. Byly spojovány se svátkem nomádských pastýřů, během kterého bylo zvykem obětovat některá mláďata ze svého stáda, nejčastěji beránka. Nejspíše souvisel s židovským sedmidenním svátkem zvaný Pesach, během něhož si Židé připomínají vysvobození svého lidu z egyptského zajetí.

Velikonoce se slaví vždy po jarní rovnodennosti, připadají na první neděli po jarním úplňku, tedy mezi 22. březnem a 25. dubnem.

Velikonoční neděle (Boží hod velikonoční) je dnem, kdy Ježíš Kristus vstal z mrtvých. V tento den velikonoční svátky vrcholí a končí období půstu.

V kostelech se konalo svěcení pokrmů (vejce, mazanec, beránek, chleba, víno). Posvěcené jídlo se pak snědlo venku pod širým nebem, na polích ne přímo v kostele. Pro hojnost úrody ovoce, dobrou vodu a plodnost zvěře se dostávalo svěceného jídla i všem návštěvníkům, zvěři, vodě i ovocným sadům.

Při nedělním obědě se tradovalo, že hospodář rozdělil vajíčko na tolik dílů, kolik bylo členů rodiny.

Na boží hod velikonoční se nesměly vykonávat některé práce, například zametat, slát lůžkoviny, umývat nádobí, šít, čistit boty nebo vynášet hnůj z chléva.

Na Novojičínsku rodiče chystají rodiče pro své děti drobné dárky, které rozmístíují po zahradě, za okno nebo na pole. Říká se, že jim dárky nadělil „škobránek“ (skřivánek). Děti pak dárky hledají.

Velikonoční pondělí

S tímto dnem nejsou vázané žádné důležité bohoslužebné obřady, tím významnější je pro nás z hlediska tradic a zvyků.

Pro naše Velikonoce je asi nejuvýstižnější tradicí tzv. „velikonoční pomlázka“. Je to zvyk, při kterém si chlapci splétají z vrbových proutí pomlázky a zdobí si ji barevnými stuhami. S pomlázkou pak chodí od domu k domu a šlehají dívky a ženy, aby byly zdravé, veselé a pilné. Děvčata dají chlapcům odměnou za pomlázku vlastnoručně malovaná vajíčka (Šottnerová, 2004).

Šlehání pomlázkou a barvení kraslic je stále živou tradicí a oblíbeným zvykem. V některých krajích namísto šlehání je zvyk, kdy chlapci polévají děvčata vodou.

2.2 Velikonoční symboly

Kromě zvyků a tradic patří k Velikonocům několik symbolů, které jsou pevně svázané s naší historií.

2.2.1 Pomlázka

Jak již bylo zmíněno, pomlázka je dodnes udržovanou tradicí a zároveň jedním z hlavních symbolů Velikonoc. Pojem pomlázka představuje svazek spletených vrbových proutků, jež slouží jako nástroj určený ke šlehání dívek a žen, prováděného právě na Velikonoční pondělí (Bestajovský, 2008).

V některých oblastech se můžeme setkat i s jinými výrazy pro označení tolik neodmyslitelné součásti velikonočního veselí jako je pomlázka. Například mrskačka (Zlínsko), mrskut (Haná, Valašsko), šmigrust (Slezsko), šmekrust (severní Morava) a také tatar, žíla, binovačka, dynovačka, korbáč, šibák, šlaháčka atd.

2.2.2 Beránek

Představuje symbol čisté oběti je předobrazem křesťanských Velikonoc a podobenstvím Spasitele. A jak již bylo uvedeno výše, beránek byl obřadním pokrmem židovského lidu před jejich odchodem z Egypta.

2.2.3 Zajíček

Je symbolem chudoby, skromnosti a pokory, ale také obětováním se pro druhé. Jako stvoření „maličké na Zemi, ale moudřejší nad mudrce“ je vyobrazen v Bibli (Šottnerová, 2004).

2.2.4 Vajíčko

„Vejsce mělo v lidovém pojetí schopnost přivolávat jaro, úrodu a plodnost. Bylo vždy symbolem nezanikajícího života, symbolem znovuzrození. Jarní obřady se proto nikdy neobešly bez vajec. Jejich zázračnou moc znásobovalo barvení – především na červeno.

Název kraslice pochází se staroslovanského slova krasnyj. Červená barva byla nejoblíbenější, byla totiž barvou lásky a krve, radosti a života, symbolizovala bezpečí a

ochranu. Oblíbené byly přírodní tóny od žluté po hnědou – symbol slunce, jemné tóny zelené i černá. Modrá se nepoužívala, byla barvou smutku, smrti, nemoci. Barvila se vejce plná i vyfouknutá.

Vyfouknutým vejcím se v Čechách říkalo vejdukky nebo pouky, na Moravě výfuky. K výzdobě se používalo různých technik. Batikování voskem, leptání, plastické – reliéfní zdobení, batikování rostlinami, polepování slámou a řada dalších”(Kociánová, 2001, s. 55 in Honzíková, 2005, s. 20).

2.2.5 Filipojakubská noc

Přezdívaná nocí pálení čarodějnic, patří u nás též k doposud velmi dodržovaným zvykům. Filipojakubská noc, tedy z 30. dubna na 1. května, byla považována za jednu z magických nocí. Věřilo se, že právě v tuto noc mají zlé síly větší moc než kdy jindy. Lidé u sebe nosívali květ z kapradí, svícenou křídu a další předměty jako ochranu před temnými silami. Na ochranu si před vrata pokládali drny, aby je čarodějnice musely nejdříve spočítat. Což by jim zabralo celou noc až do rána, kdy by jejich moc byla u konce. Občas dokonce zapíchali před vrata ostré trny, aby se o ně pak čarodějnice poranily.

Lidé si také chodili pro rady k babce kořenářce. Byli přesvědčení o tom, že v okolí poletuje spousta čarodějnic, proto se této noci říkávalo „noc čarodějnic”.

Právě z důvodu ochrany před zlou mocí čarodějnic vznikla tradice na kopcích zapalovat v tuto noc ohně. Postupem času se z výročních ohňů stalo „pálení čarodějnic”. Mládenci mívali ve zvyku zapalovat a vyhazovat košťata do výšky, aby prý byly vidět čarodějnice létající na košťatech.

2.2.6 Máj

Během večera před prvním májem chodívali mládenci do nejbližšího lesa, aby tam usekli co nejvyšší stromek (jedličku, borovici, smrček) a do rána z něj postavili staročeskou májku. Stromek pak očistili od spodních větví a špičku ozdobili věncem, barevným pentlemi a květinami. Celou noc chlapci májku bedlivě střežili, aby jim ji někdo cizí nepodřízl a neukradl. Májka představovala tradiční symbol jara (Bestajovský, 2008).

Kolem májky se pak tančilo, zpívalo a veselilo. Hrávali se i různé hry. Například se někde házelo přes májku jablíčkem, a kdo ji přehodil, zaplatil. Peníze se pak využili pro pohoštění k májovým oslavám. Jinde zase chlapci šplhali na májku pro barevnou stuhu. V některých krajích bývalo dokonce zvyklostí, že chlapci stavěli májky jednotlivým dívkám, k nimž projevovali osobní sympatie. (Honzíková, 2008).

Během prvomájového rána bývalo v některých krajích zvykem vysypávat pěšinky pískem, tzv. „chodníčky lásky“, které spojovaly domy zamilovaných dvojic.

Májové slavnosti nebyly a nejsou jen záležitostí vesnic. Bývají tradiční i ve městech, většinou pořádané studenty. Jsou známé pod názvem „Majálesy“ (Bestajovský, 2008).

2.2.7 Jízda králů

Tato tradice pochází již z 15. století. Z této doby existuje pověst, která vypráví, jak si Matyáš Korvín, uherský král, zachránil svůj život útekem převlečený v ženských šatech, poté co byl poražen Jiřím z Poděbrad v bitvě u Bílovic. Tradice se dodržuje v některých kulturních oblastech dodnes. Na Hané je spojena s králem Ječmínkem oděným v bílých šatech s červenou pentlí a s věncem z pivoněk. Král projíždí městem či vesnicí na bílém koni doprovázen družinou. Na samém konci družiny jdou „pohůnci“. Ti vybírají od lidí různé potravinové dárky. Královská družina bývá složena asi z dvaceti až třiceti mužů.

Různé zvyky a obřady, které král s družinou vykonává, se liší podle místních zvyklostí. Nejtradičnějším zvykem bývá objížďení polí daného katastru jako ochrana před přírodními živly a zajištění dobré úrody. Jelikož jede celá družina na koních, neobejde se závěr bez dostihů.

Smyslem této tradice také spočívá v dochování a v obnově nošení lidových krojů (Zíbrt, 1950).

Této tradice se však zúčastnily i děvčata. Říkalo se jim zdrobněle „královničky“. Dívky v těchto zvycích zastupují, na rozdíl od „živelnosti“ mužského mládí, jejich životní protipól, tedy jemnou krásu a něhu. Pořádají se formou obchůzky, kdy je vybrána dívka „královna“, kterou podle popsání zvyků dívky často vedou jako skutečnou celebritu pod baldachýnem, velkým šátkem upevněným na čtyřech tyčích nahoře ozdobených rostlými

kyticemi, jinde postačily jen ratolesti v rukou nebo speciálně ozdobený májíček. Průběh a vzhled kroje této tradice se liší krajově. Ostatní dívky, královničky, jsou obvykle oděné do bílých šatů s rozpuštěnými vlasy a bosé. Na první pohled připomínající malé družičky nebo lesní víly zdobené kvítím, nejčastěji růžemi, pivoňkami nebo mateřídoušky (Langhammerová, 2008).

2.2.8 Otevírání studánek

Jak již bylo zmíněno výše, dívky se samotné královské jízdy nezúčastňovaly, měly však vlastní malou slavnost, tzv. „Průvod královniček“. Děvčata však povětšinou pomáhala při zdobení jezdců a koní.

Jelikož se od nepaměti věřilo, že dívčí nevinnost má „očistnou moc“, tak se právě v tento čas malé dívky každoročně vydávaly ke studánkám a k pramenům, aby je po zimě vyčistily, „otevřely“ (Bestajovský, 2008).

2.3 Lidové zvyky a tradice v létě

Léto je obdobím, kdy sluneční paprsky vládnu svou největší mocí. Začíná 21. června, dnem letního slunovratu, kdy se Slunce na své zdánlivé pouti po obloze dostane nejseverněji, jinými slovy jde o nejdelší den a zároveň o nejkratší noc v roce.

Pro lid žijící na venkově znamenalo léto mnohdy čas strávený prací na polích a v sadech. S letním obdobím bylo však spojováno i mnoho radostných událostí jako poutě, jarmarky, hry a především vodní radovánky (Bestajovský, 2008).

2.3.1 Svatojánská noc

Mezi lidmi se říkalo, že tahle noc je plná magie a kouzel. Země prý rozevírala skály, ze kterých vydávala své poklady. K označení místa s pokladem mělo sloužit o půlnoci kvetoucí, zlatě zářící kapradí. Komu by se podařilo zlatý květ kapradí získat, byl by prý obdarován schopností být neviditelný, rozumět řeči zvířat a rostlin a najít tak poklad. Získat ovšem takový květ nebylo snadné, protože byl střežen čerty, čarodějnicemi,

bludným kořenem a bludičkami. Komu by se i přes všechny překážky podařilo poklad objevit, mohl si z něho vzít jenom tolik, co sám unesl. Jinak by jeho duše peklu propadla. Takový odvážlivec mohl také potkat lesní panny-divoženky. S těmi by musel tančit tak dlouho, až by ho utancovaly k smrti. Čarovnou moc získávaly i byliny. Když chtěla dívka vědět, který mládenec je pro ni ten pravý, musela beze slov a bez ohlednutí nasbírat „devatero kvítí“. To si měla dát na noc pod polštář. Ve svém snu pak potkala mládence, jež jí je souzený (Zíbrt, 1950).

2.3.2 Svátek svatého Jana Křtitele

Je spíše křesťanský rituál slavený 24. června. V kostelích se tento den světil ranní bohoslužbou s kázáním o významu křtu (neboť Jan Křtitel pokřtil svého bratrance Ježíše a tím založil tuto tradici). Jiné významnější obřady se povětšinou nekonaly, snad s výjimkou ojedinělých průvodů v období baroka.

V některých krajích se v předvečer svátku připravovala „svatojánská postýlka“. Tvořil ji polštářek naplněný voňavou mateřídouškou, který se dal pod stůl a na něj se položil tištěný obrázek Jana Křtitele. Rodiče pak dětem vyprávěli příběh, jak si unavený světec přišel přes noc odpočinout a za odměnu jim tu zanechal malou nadílku a sladkosti. Jinde bývalo zvykem místo polštářku posypat podlahu květy mateřídoušky nebo jinými bylinami, na které se pak položil bílý ubrus a obrázek (Vondrušková, 2015).

2.3.3 Svatojánské ohně

Na jejich přípravě svátku se vždy podílela zejména mládež. Mládenci obstarali jedli s oloupanou kůrou a dívky upletly věnec z devatero druhů květů. Ozdobily jej červenými pentlemi a upevnily pod vršek jedle. Společně pak vztyčili jedli na nejvyšším přístupném kopci v okolí. Pod stromem se připravilo chvojí a suché větve na oheň. Kolem ohně se pak tančilo a hrály se různé hry. Děvčata házela chlapcům věnečky. Pokud se jim ho povedlo chytnout, znamenalo to, že jejich vztah bude pevný a věrný. Upletený věnec z černobýlu ochraňoval před vším zlým a díval-li se někdo skrze něj do ohně, léčil bolest hlavy a očí. Mládenci přeskakovali oheň, což jim mělo zajistit pevné zdraví a dle výšky skoků se určovalo, jak vysoký bude len na polích. Dvojice pak přeskakovaly oheň, aby zjistily, jestli

je čeká šťastné manželství. Dalším zvykem bylo vyhazování zapálených košťat do vzduchu, aby se tím zastrašily všechny zlé síly (Bestajovský, 2008).

2.3.4 Dožínky

Dožínky byl svátek sklizně slavený na konci žní, při kterých se služebnictvo mohlo veselit na účet hospodáře (Bestajovský, 2008).

„V ten den se upravují klasy obilí do různých tvarů – panenek, slaměných figur, kterým se říkalo „bába“, kytic a dožínkových věnců, jež bývaly zdobeny živými květy kopretin, máků a chrp. V této formě se věnec dosud váže a o dožínkách nese po vsi, klade na stůl a potom zavěšuje ve stodole nebo na sýpce” (Honzíková, 2006).

2.3.5 Poutě

Nazývaly se tak pobožné návštěvy posvátných míst. Cílem těchto cest bývalo nějaké vzdálenější posvátné místo, kde se lidé modlili a prosili za vyslyšení proseb. Mezi nejznámější poutní místa u nás patřily Svatá hora, Stará Boleslav, Hostýn, Frýdek a Velehrad. Chodit na poutě bývalo dříve na venkově téměř povinností. Při poutích se nezapomínalo na ty, kteří se jich kvůli špatnému zdraví nebo stáří nemohli zúčastnit. Poutníci jim kupovaly svaté obrázky, růžence a jiné památky, které měly připomínat pouť na svaté místo.

Poutě neznamenal pouze putování k nějakému posvátnému místu. Uctívala se také památka světce, jemuž byl zasvěcen kostel.

Při poutích se však lidé také bavili. Na návsi byly různé stánky, kolotoče, houpačky a střelnice. Občas zavítali na pouť i různí vartietní umělci nebo komedianti. Součástí vesnické poutě byla i veselice, kde se většinou tancovalo do samého rána.

2.3.6 Trhy a jarmarky

Během 12. století, kdy se u nás začínají rozšiřovat a vznikat nová města, také dochází k většímu zakládání a provozování tržišť, jelikož byly důležitým místem pro veškerý obchod. Ovšem nebyly důležité pouze z hlediska směnného obchodu, ale i pro

komunikaci mezi lidmi. Zde také probíhaly i různé soudy a následné tresty - „pranířování“.

Jarmarky nebyli tak časté. Pořádaly se ve vztahu k nějakému svátku či významné události a často trvaly i několik dní. Řemeslníci zde předváděli svou zručnost: kováři, perníkáři, hrnčíři, řezbáři, krajkáři, obuvníci a mnoho dalších. Nechyběla tu ani babka kořenářka, která prodávala na jarmarku své léčivé byliny. A ani cikánka, jež věštila lidem budoucnost. I když na jarmarcích šlo spíše o obchod, objevovali se zde i potulní komedianti, kejklíři, loutkoherci a zpěváci. Pro děti byly největšími lákadly cukršpalky a certle (tvrdý podlouhlý bonbón), ale také sud s okurkami (Bestajovský, 2008).

2.4 Lidové zvyky a tradice na podzim

Období podzimu začíná od 23. září do 21. prosince. Je to jakýsi mezičas mez létem a zimou.

Rána začínají být chladná a mlhavá. Ptactvo podniká svou každoroční výpravu do teplých krajů. Dny se krátí, noci se prodlužují. Listy stromů se barví do nejrůznějších barev světa.

Blíží se konec celoroční práce na polích, sklízí se úroda a nastává čas odpočinku. (Bestajovský, 2008).

2.4.1 Svatý Václav

Svátek svatého Václava se každoročně slaví 28. září. V tento den roku 929 byl sv. Václav zavražděn svým mladším bratrem Boleslavem ve Staré Boleslavi. Svatý Václav byl díky své křesťanské výchově a jeho dobročinným skutkům velmi oblíbený mezi utiskovanými a chudými lidmi. Od 10. století byl svatořečen a od 11. století si ho český národ zvolil za patrona a ochránce českého státu. Bývá však také považován za patrona vinařů a sládků.

V tento sváteční den se konaly slavnostní mše, poutě k jeho hrobu v Praze, ale také posvícenské hody a lidové veselice (Bestajovský, 2008).

2.4.2 Posvícení a hody

Posvícení se konalo minimálně jednou do roka v každé vesnici. Oslavovalo se po žních koncem září, kdy už byla úroda sklizená. A pokud byla úroda bohatá, byl velký důvod k oslavám. To byl hlavní význam tohoto svátku, kterému se také přezdívalo hod. Koneckonců na Moravě lidé dodnes užívají pro označení těchto oslav výraz „hody“.

Také církve se snažila zařadit oslavy posvícení do svých bohoslužeb. Tak vznikla myšlenka, aby se posvícení konalo podle data vysvěcení místní kostela nebo podle svátku světce, který byl patronem kostela. Odtud také pramení slovo posvícení – posvěcení. (Vondrušková, 2015).

V dřívějších dobách bylo zvykem slavit posvícení v každé vesnici různě. Některé rodiny se dokonce hostily a navštěvovaly delší dobu.

Císař František Josef II. chtěl zavést v hodování pořádek, proto nechal r. 1787 vydat nařízení, kterým přikázal lidu slavit posvícení vždy v neděli po svátku sv. Havla. Od té doby se slavily „Hody císařské“ zvané také „Havelské posvícení“. Samozřejmě, že si lidé nepřestali slavit své místní posvícení. Některé rodiny se dokonce věnovaly návštěvám a oslavám delší dobu. V některých krajích i celý týden. Před hodovou nedělí se posílaly koláče s pozvánkou na hodování. Koláče byly jiné pro danou oblast. Například celosvětově proslulé Chodské koláče zdobené tvarohem, mákem a povidly.

Neodmyslitelnou součástí hostiny byla také pečená „posvícenecká“ husa. Pozvaným hostům se dávala při odchodu tzv. posvícenská výslužka (buchty, koláče, zelí a maso) (www.ceske-tradice.cz).

2.4.3 Dušičky

Památka zesnulých nebo Dušičky, připadají v kalendářích na 2. listopad. Lidově jsou také označovány jako svátek Všech svatých.

Dříve lidé věřili a někteří věří i dnes, že se duše může vrátit po smrti zpátky na zem. Většina náboženství šíří tuto filosofii posmrtného života. Východní náboženství hovoří o tzv. reinkarnaci, tedy o převtělení duše do jiné fyzické podoby. Křesťanství zase vychází z toho, že Ježíš po ukřižování vstal z mrtvých a stejně křesťané mohou být po své smrti vzkříšeni.

Prapůvod tohoto svátku sahá až do dob starého keltského kmene. Podle jejich kalendáře začínal nový rok již 1. listopadu. Jedině v tento den se duše zesnulých mohly vrátit mezi živé. V průběhu noci na 2. Listopad pro ně byly zapalovány ohně, které jim měly pomoci najít cestu ke svým blízkým, jež je očekávali u obřadních hostin.

Dalo by se říci, že podoba dnešních Dušiček se téměř nezměnila. V tento den pozůstalí více než jindy vzpomínají na své blízké. Chodí navštěvovat a upravovat jejich hroby, zdobí je věnci, květinami a zapalují za jejich duše svíčky. V kostelech a na hřbitovech se konají čtené nebo zpívané mše.

Také se věřilo, že duše zemřelých vychází na jednu noc z očiště, kde trpí za své hříchy. Podle toho, jak prožili svůj pozemský život, mohly živým pomáhat, ale i mstít se těm, kteří jim za života ubližovali. Právě tato pověra byla inspirací K. J. Erbenovi pro sepsání básně Svatební košile ze sbírky Kytice.

Ani tyto svátky se neobešly bez jídla. Tradicí bylo upéct různé druhy pečiva z kynutého těsta (bochánky, věnečky a tvary podobné zkříženým kostem). Specialitou bývaly rohlíky plněné různými nádivkami (Šottnerová, 2005).

Dračky

Draní peří je součástí života již odpradáвна. Když skončila práce na polích, věnovaly se ženy draní peří, jež stírály většinou po celý rok. Dralo se kromě soboty každý den. Peřiny byly určeny jako věno pro dívky.

Během delších podzimních večerů se scházely susedky a příbuzné, které připravily tolik peří, kolik stihly sedrat. Věřilo se, že kdyby jim nějaké peří zůstalo, tak by se u hospodyně nevylíhla housata. Aby nebyly husy hubené, nesměly se házet zbylé pápěrky do ohně. Housata se prý držela v houfu, když se dávaly pápěrky na jednu hromadu. Kdo by je překročil, toho by bolely zuby a hlava. Při práci si dračky vyprávěly různé příhody, pověsti a pohádky, aby jim práce šla lépe od ruky. Poslednímu večeru draní se říkávalo „doderky“. Hospodyně pak přichystala hostinu jako poděkování susedkám za pomoc. Té z žen,

kteří zůstalo v ruce poslední pírkó, se až do dalšího draní přezdívalo „pápernice“.

Na Chodsku muselo být draní dokončeno do svátku sv. Martina, kdy začaly prástky. V oblastech, kde se nepředlo, se dralo peří třeba po celou zimu (Bestajovský, 2008).

2.4.4 Svátý Martin

„Narodil se ve 4. století, většinu svého života prožil ve Francii. Na přání otce se stal vojákem v jízdním pluku. Vypráví se, že jednou v zimě projížděl na zlém koni městskou branou a potkal chladem se třesoucího žebráka. Martin neměl u sebe nic než svůj červený vojenský plášť. Rozťal ho svým mečem na půl a jednu polovinu žebrákovi daroval. Rozdělil se s ním o teplo. Následující noci měl vidění, v němž se mu zjevil Kristus s polovinou pláště. To bylo důvodem jeho odchodu od vojska. Přijal křest svatý a žil životem skromným a zbožným jako poustevník. Přestože byl později zvolen biskupem v Tours, svůj způsob života nezměnil a tím si získal oblibu. Po smrti byl prohlášen za svatého.

Jízdní vojáci (husaři, dragouni apod.) uctívali Martina jako ochránce svého a svých koní. Později se stal patronem také kovářů i dalších řemeslníků. Prostý lid ho považoval za ochránce domácích zvířat, zejména hus” (Šottnerová, 2005, s. 22).

Tento svátek se každoročně slaví 11. listopadu. Období kolem svátku sv. Martina je dobou hodovní. K těmto slavnostem patří tzv. „Martinská husa“. Lidé věřili, že se zbylých kostí dalo předpovědět, jaké bude počasí v nadcházejícím období. Kromě husy se pekly i svatomartinské rohy či podkovy. To proto, že sv. Martin jezdil na koni. Tímto pečivem uctívaly hospodyně čeledíny. Dle tradice dávala také děvčata svým chlapcům tzv. svatomartinské rohlíky.

„Zvyk „Martinská sypaná” nebo také „Bejkova svatba” spočíval v povinnosti sedláků jedenkrát ročně ve středu po Martinských hodech sejít se a odevzdat obecnímu pastýři předepsanou dávku (seno, sláma a hlavně obilí) za péči o jejich dobytek a plemenného býka” (Šottnerová, 2005, s. 23).

Svátkem svatého Martina končil služební rok čeledníků a děveček. Za svou práci dostávali mzdu a naturálie (obilí, brambory, atd.) Pokud byla vzájemná spokojenost, tak se smlouvy prodlužovaly. Ostatní odcházeli jinam za lepší službou a loučili se (hlavně mládenci) velmi bujaře, že většinou projedli a propili mzdu za celý rok. Takovým se pak přezdívalo „martínci” (Šottnerová, 2005).

2.4.5 Přádky

Po svátku sv. Martina začínaly tzv. „přádky“, které mnohdy trvaly až do Masopustu. Po večerech se scházela děvčata s kolovraty a předla len. V době Masopustu bývala tzv. „dlouhá noc“, kdy byla nejšikovnější přadlena zvolena „královnou dlouhé noci“. Královna si pak musela vybrat svého „krále“. Ten jí pak musel udělat vrkoč upředěného ze lnu ve tvaru homole. Na samém vrcholu byla rozmarýna s barevnými fábory. Za to, co přadleny utržily za přízi navíc, vystrojily hostinu, na kterou pozvaly své chlapce. Ostatní na hostinu přijít nesměli (www.ceske-tradice.cz).

2.5 Lidové zvyky a tradice v zimě

Zima začíná 21. prosince, kdy je od nás sluníčko nejdále, ale současně se k nám začíná pomalu vracet a den se začíná opět prodlužovat. Je to den zimního slunovratu, který lidem vždy přinášel naději, že jim slunce v příštím roce zajistí bohatou úrodu a tím i obživu pro celou rodinu.

Přestože je zima nejchladnějším ročním obdobím, je s ní spjata hodně významných dní, tradic a radostných chvil (Šottnerová, 2004).

2.5.1 Advent

Začíná čtvrtou nedělí před Štědrým večerem a trvá 22 až 28 dní. Advent byl dobou očekávání narození Ježíše Krista. V současnosti je vlastně přípravnou dobou na vánoční svátky. Kdysi býval advent obdobím půstu, aby se tak lidé věnovali zbožnému rozjímání a návštěvám kostela. Během adventu byly také zakázány veškeré kratochvíle. I přesto se občas konaly sešlosti, které tento zákaz trochu porušovaly.

Se slovem „advent“ bývá také spojováno pojmenování kalendáře, který si oblíbily především děti. Pomáhal uspíšit a zpříjemnit čekání během zbývajících dní do příchodu Štědrého večera. Adventní kalendář však obsahoval vždy jen část adventní doby, začínal od 1. prosince a končil Štědrým dnem. V každém ze 24 dní byl schovaný nějaký drobný dáreček nebo sladkost (Bestajovský, 2008).

2.5.2 Svatý Ondřej

Tento svátek připadá na 30. listopadu. Svatý Ondřej byl prostým rybářem. Jeho učitele křesťanské víry byl Jan Křtitel. Později se stal jedním z Ježíšových apoštolů. Jeho bratr Šimon jej v učení následoval a přijal nové jméno Petr, jež Ježíše třikrát zapřel. Po Ježíšově smrti putoval sv. Ondřej po světě a šířil křesťanství. Byl pronásledován císařem Nerem, mučen a nakonec ukřižován na kříži ve tvaru X, jak jej také můžeme vidět na různých vyobrazeních.

Svatý Ondřej je označován za patrona rybářů, sedláků a nevěst. Večer před tímto svátkem bylo zvykem, že svobodné dívky věštily, aby zjistily jméno svého vyvoleného. Dívky si obvykle dávaly pod polštář lístky se jmény chlapců. Ráno pak vytáhly jeden lístek se jménem svého budoucího ženicha. Dalším způsob věštění byl spojen s vařením knedlíků. Jeden knedlík byl prázdný, do dalších se vložily lístky se jmény. Knedlíky s lístky se daly vařit. Dívky střežily ten, jenž vyplaval první. V něm bylo ukryté jméno mládence, který byl dívce určený. Prázdný znamenal, že se dívka zatím neprovdá (Šottnerová, 2005).

2.5.3 Svatá Barbora

Den sv. Barbory (4. prosince) byl prvním velkým lidovým svátkem v období adventu. Barbora je patronka mnoha významných profesí, z nichž hlavně horníci pořádali už v době renesance na její výročí velká slavnostní procesí (Vondrušková, 2015).

Podle legendy byla svatá Barbora dcera bohatého tureckého šlechtice, který svou dceru pečlivě střežil. Jeden ze služebníků přivedl Barboru ke křesťanské víře. Jenže otec jí nechtěl křesťanskou víru povolit a chtěl, aby se jí zřekla. Barbora se však nenechala přinutit. Byla pak odsouzena za svou víru k smrti a její vlastní otec jí uťal hlavu. Z nebes se pak snesl blesk, který otce usmrtil.

Říká se, že když šla Barbora na popravu, cestou utrhla větvičku, která uprostřed zimy rozkvetla. Tím patrně vznikla pověra praktikovaná dodnes (Šottnerová, 2005).

Večer před svátkem chodívaly po vsi ženy a dívky - „Barborky“ oděné bílými prostěradly a rouškou přes obličej. Bílá barva symbolizovala čistotu a nevinnost. Většinou chodívaly ve dvojicích a vyplácely zlobivé děti metlou, ale hodně podarovaly ovocem. Pak zpívaly písně o sv. Barboře a dostaly koledu. Velmi známým zvykem tohoto dne bylo

řezání třešňové větvičky „barborky“. Tam, kde potom barborka rozkvetla, kvetlo štěstí. Dívčám, které se toužily provdat, zase snítka předpovídala, vdají-li se do roka.

Tento zvyk, řezání barborek, se udržel dodnes (Honzíková, 2005).

2.5.4 Svatý Mikuláš

Svatý Mikuláš se narodil v bohaté křesťanské rodině kolem roku 280 ve městě Pataře. Byl velice dobrotivý. Již během mládí ho jeho strýc, který byl biskupem, vysvětil za kněze. Když mu zemřeli rodiče, rozhodl věnovat velkou část svého majetku chudým a vydal se na pouť do Palestiny.

Stal se biskupem. O této skutečnosti panuje legenda. V době, když putoval do Palestiny, ve městě Myra zemřel biskup. Jeho následníkem se měl stát ten, kdo jako první vejde dalšího rána do chrámu. Tím vyvoleným se stal právě putující Mikuláš, který se rozhodl biskupský úřad převzít. Práci biskupa vykonával až do své smrti. Avšak až po jeho smrti byl prohlášen za svatého.

Svatý Mikuláš se stal postupem času patronem mnoha profesí. Je také považován za ochránce dětí (Šottnerová, 2005).

„V české tradici se mikulášská nadílka odbyvá vždy v předvečer světcova svátku. V jednání svatého Mikuláše dominují výchovné prvky, které umocňují další dvě postavy: anděl, symbol čistoty a dobra, čert, představitel temnoty a zla. V minulosti dokonce doprovázel svatého Mikuláše celý maškarní průvod. Děti si v okamžiku setkání uvědomují své kladné, ale i záporné skutky a jednání. Přesto je však pro děti toto slavení milé, jelikož jde o svátek obdarování. Mikuláš naděloval hlavně ovoce, oříšky a sladké pamlsky, mezi než patřilo marcipánové a perníkové pečivo” (Honzíková, 2005, s. 9).

V těchto dnech se také konaly mikulášské trhy, na kterých se kromě různých dobrot prodávaly i mikulášské hračky a později i dárky na Vánoce. Bylo možné si zde koupit i alkohol, především likéry, kořalky či punč, také koření, ořechy, mandle či sušené ovoce. (Vondrušková, 2015).

2.5.5 Svatá Lucie

Svátek sv. Lucie se slaví 13. prosince. Sv. Lucie byla dle legendy od dětství velmi zbožná a nechtěla se vdát, protože přislíbila svoji duši i tělo bohu. Rodiče ji však chtěli provdat za muže bez vyznání. Nakonec Lucie přesvědčila svou matku, aby ji neprovdala. Jeden odmítnutý pohanský nápadník ji pak udal jako tajnou křesťanku. Za trest měla být umístěna do nevěstince. Když pro ni přišly strážce, nemohly s ní hnout z místa.

Později byla uvržena do vězení a její život ukončil kat, když jí do hrdla zabodl dýku (Šottnerová, 2005).

V každém kraji chodily Lucie v jiných maskách. Lucie byly zahaleny do bílých plachet, někde nosily na obličeji ptačí masku s velkým zobákem, jinde měly pouze pomoučněný obličej. Jen výjimečně mohly chodit oblečené celé v černém. V jedné ruce držely pírkou, kterým zjišťovaly, zda je v domě utřený prach a v druhé ruce držely dřevěný nůž, kterým chtěly dětem, které se nepostily, rozpárat břicha. Lucie během návštěv mlčely a všechno jen předváděly pantomimicky.

Je patronkou několika profesí, patří mezi ně například sedláci, krejčí, tkalci, notáři, švadleny, písaři, skláři, kočí, vrátní nebo nožíři. (Vondrušková, 2005).

2.5.6 Vánoce

Čas Vánoc spadá do období zimního slunovratu. Vánoční svátky jsou oslavou dne narození Spasitele. Z hlediska historie je za vznik Vánoc možné považovat období kolem čtvrtého století, kdy už bylo křesťanství přijato jako náboženství v Římě. Podoba Vánoc v průběhu středověku až do příchodu baroka byla poněkud jiná, než jak ji známe dnes. Vánoční svátky se slavily velmi bujaře. Po obcích chodily veselé průvody plné masek. Lidé zpívali se a tančili na bohatých hostinách s velkým množstvím jídla a pití.

Až během druhé poloviny 17. století se začaly Vánoce slavit pokornějším a střídmejším způsobem, kdy se kladl větší důraz na uplatnění církevních norem. Konečná podoba současných Vánoc se ustálila v 19. Století, kdy sváteční atmosféru doplnil ozdobený vánoční stromek (Vondrušková, 2005).

Hlavní smysl Vánoc je především o tom projevit vzájemnou úctu a lásku svým nejbližším.

O Vánočních svátcích se scházela celá rodina u prostřeného stolu. Nejprve však musela hospodyně připravit štědrovečerní pokrmy. Připravovala se tradiční jídla jako vařená čočka, hrách, rybí i bramborová polévka. Pekl se chléb, kuba z krup a česneku. V bohatších rodinách nechyběla ani vánočka.

Než se však mohlo připravené jídlo ochutnat, bylo zvykem do štědrovečerní večere držet půst, aby všichni zahlédli zlaté prasátko. K večeru děti měli hlídat, kdy na obloze vyjde první hvězdička, aby se mohlo zasednout ke štědrovečernímu stolu. Mezi tím, co děti hleděly na oblohu, přinesl hospodář stromek, který ozdobil.

Prostírání stolu se přikládala velká důležitost. Většinou se na jeden roh stolu dával chléb, aby měla rodina dostatek jídla, na druhý to, co dalo pole, aby měli dostatek úrody v příštím roce. Na další roh se dávaly peníze, aby byl blahobyt a na poslední roh miska, jež sloužila na zbytky pro dobytek. Samotný stůl se pak obvázal řetězem či provazem, aby byl dobytek a statek chráněn před zloději a vlky.

Když se rodina chystala ke štědrovečernímu stolu, spočítal se počet osob. Pokud byl lichý, bylo třeba poslat pro hosta nebo hospodyně prostřela ještě pro jednoho, aby byl počet míst u stolu sudý. Podle lidové pověry obcházela domy před večerí smrt. Kde našla lichý počet, tam se za rok pro někoho vrátila.

Než se usedlo ke stolu, bylo zvykem stoupnout si bosou nohou na sekeru ležící na zemi, to aby neboleli nohy v příštím roce.

Pak všichni při společné modlitbě poděkovali a zavzpomínaly na uplynulý rok. Nejdříve se servíroval hrách, který symbolicky stolovníky spojoval v dobrém i zlém. Po hrachu polévka dodávající sílu, a čočka, jež měla zajistit v rodině peníze. Jako poslední v pořadí se podávala ryba nebo „kuba“ pro radost a pohodu. Po večerí přinesla hospodyně na stůl cukroví a vánočku. K tomu se popíjela káva, čaj nebo i víno. Od štědrovečerního stolu se nesměl nikdo zvednout, dokud všichni nedojedli, aby se za rok sešla spolu opět celá rodina.

Pokud byla k večerí ryba, hospodyně uschovala šupiny z kapra, aby se rodiny držely peníze.

Pak přinesl hospodář stromeček ozdobený cukrovím, sušenými jablíčky a švestkami, ořechy a řetězy ze slámy. Kolem stromečku se pak zpívaly koledy. V některých domácnostech namísto stromečku zdobili jesličky.

Se Štědrým večerem bylo spjato také plný zvyků a vánočního kouzlení. Nejznámějším čarováním je například rozkrajování jablíčka. Ukážou-li překrojená jadrka křížek, znamenalo to smrt či vážnou nemoc, pokud tam bude hvězdička, znamená to štěstí a zdraví v příštím roce.

K dalším zvykům patřilo, když svobodné dívky házely za sebe pantoflem. Když mířila špička střevice ke dveřím, mohly čekat svatbu a odchod z domu. V opačném případě to znamenalo zůstat ještě další rok bez ženicha.

K završení Štědrého večera se pak všichni scházeli v kostele na půlnoční mši (Bestajovský,2008).

2.5.7 Hod boží vánoční

Ještě před svítáním se slouživala „jitřní mše“, na kterou lidé chodívali s lucernami a svíčkami, aby si tak posvětili na cestu do kostela. Boží hod vánoční, 25. prosince, je pro křesťany velmi důležitým svátkem. Je to den narození Ježíše Krista.

Na boží hod se nikde nepracovalo a nemělo se chodit ani po návštěvách. Tento byl věnován zbožnému rozjímání a odpočinku.

Věřilo se, že pokud vyšel boží hod na páteční den, mělo být příští rok horké léto a krásný teplý podzim.

Během večera měli lidé ve zvyku pozorovat oblohu. Pokud byla obloha posetá hvězdami, znamenalo to, že slepice budou dobře snášet vejce a urodí se hodně brambor na polích. Naopak tmavé nebe bez hvězd znamenalo málo krmiva pro dobytek (Šottnerová, 2004).

2.5.8 Svatý Štěpán

Sv. Štěpán byl Žid, který se obrátil na křesťanskou víru. Když chtěl vysvětlit své kázání, byl vyhnán z města a ukamenován. Je považován za patrona koní. Nejčastěji bývá zobrazený s palmovou ratolestí a s kameny (Bestajovský, 2008).

Na svatého Štěpána, 26. prosince, bylo zvykem v kostelech světit obilí a oves, které byly určeny pro jarní setbu.

Jinde hospodáři házeli po knězi v kostele hrst ovsu, což mělo symbolizovat smrt sv. Štěpána (ukamenování).

Na vsi zase mládenci házeli oves na děvčata, a to z tohoto důvodu, aby byly krásné a brzy se provdaly. Tomuto zvyku se říkalo „štěpánování“.

Ještě v nedávné době bývalo pravidlem chodit na návštěvy a koledovat. Konaly se i veselé tancovačky.

Také se držel zvyk zvaný „vyšlapávání chodníčků“, kdy se dělaly ze slámy nebo otrub cestičky prozrazeným milencům mezi jejich domovy (Šottnerová, 2004).

2.5.9 Svatý Silvestr

Dříve se tento den nijak veesele neoslavoval. Byl vzpomínkou na úmrtí papeže Silvestra I. Lidé chodívali do kostela na mše, kde děkovali za vše dobré, co jim uplynulý rok přinesl.

Teprve nová doba nahradila rozjímání za bujaré oslavy, kdy se lidé chtěli rozloučit se starým rokem veesele. V současnosti většina lidí tráví silvestrovský večer ve společnosti svých přátel, na různých zábavách. Typické je pro tento den veselí, humor a smích, zpěv a tanec a přemíra jídla a pití. Po odpočítávání posledních vteřin nastává bouřlivé vítání Nového roku pouštěním ohňostrojů a slavnostními přípitky. Lidé si také dávají přísliby a předsevzetí do nového roku (Šottnerová, 2005).

Bývalo zvykem, že rána posledního dne v roce začínala v každé domácnosti úklidem. Lidé pečlivě myli také sebe, aby vstoupil do nového roku čistí a zdraví. Všichni v tento den chodívali na mši, aby poděkovali za vše dobré v uplynulém roce. Během večera po domech chodívaly staré ženy – „ometačky“. Byly černě oděné a na hlavě měly uvázaný bílý šátek, který jim zakrýval skoro celý obličej. Když byly vpuštěny do světnice, třikrát ometly březovou metličkou plotnu, aby na ni nepřišlo nic nezdravého. S přáním do nastávajícího roku odešly s odměnou. Později se všichni veselili v hospodě až do rána. Symboly štěstí pro Nový rok byla prasátka, podkovy, kominícci a čtyřlístky. Během půlnoci bylo zvykem jíst teplý ovar a čočkovou polévku, aby byl dostatek peněz, stejně tak jablka s křenem, která se jedla pro štěstí. Bohatství symbolizovalo také pečené selátko. Nesmělo se dělat žádné jídlo z opeřeného zvířete, aby prý štěstí a majetek neuletělo. (Bestajovský, 2008).

2.5.10 Nový rok

Je dobré zmínit, že nový rok nezačínal vždy a všude na 1. ledna. Jelikož naši předci ještě neměli hodiny a kalendáře, řídili se při určování času zákonitostmi přírody a přírodním koloběhem, přičemž vycházeli z postavení Slunce (rovnodennost, slunovrat). Z toho logicky vyplývalo, že nový rok pro ně začínal v období, kdy se příroda začínala znovu probouzet, tedy na jaře. Nový rok u nás začínal 25. prosince, což nejspíše souviselo se zimním slunovratem. Až během 15. století začala většina Evropanů považovat začátek nového roku na 1. leden (Šottnerová, 2005).

V rámci nového roku se dochovaly některé pověry a rčení. Asi nejznámější z nich je ono proslulé: „Jak na Nový rok, tak po celý rok“, s níž jsou spjaté další zvyky.

Na první den nového roku by se nemělo dlouho vyspávat. Věřilo se, že kdo by se v ten den povaloval dlouho v posteli, stal by se lenochem a darmošlapem.

Také se říkalo, že v tento den bychom měli mít na sobě také něco nového. Aby bylo v rodině dostatek peněz, nechával se od štedrovečerní večeře kousek ryby, který se snědl na „Nový rok“. Jako symbol štěstí bylo považováno prasátko, které se podávalo k novoročnímu obědu.

Kromě peněz a štěstí chtěli být lidé také pracovití. Kdo první našel letět koště přes práh, musel jej bez řeči zvednout a uklidit. Kdyby tak neučinil, byl by z něj po celý rok lenoch (Bestajovský, 2008).

Jako během téměř každého většího svátku, bylo na „Nový rok“ zvykem chodit po koledě.

V některých oblastech Čech a Moravy se chodívalo koledovat s tzv. „bukačem“, na Domažlicku se říkalo „fanfrnoch“. To byl atypický lidový hudební nástroj tvořený džbánem potažený měchýřem, uprostřed kterého byly koňské žíně. Za ty se tahalo nasliněnými prsty a nástroj tak vydával bzučivý zvuk.

Jinde zase v novoroční den chodívali děti koledovat s trnkovými proutky, na jejichž bodlinkách byl napíchnán hrách a sušené ovoce. Špička byla obvykle zdobena pentlí a nabodnutým malým jablíčkem nebo ořechem. Stávalo se, že když hospodář od koledníků proutek odkoupil za sladkosti či drobný peníz, nechal jej pak na jaře zasadit na pole spolu se lnem. To aby len vyrostl dostatečně vysoký (Šottnerová, 2005).

Dalším zvykem, který je poměrně udržován i v dnešní době, bylo vyrábění novoročních přání. Prvním novoročním přáním se říkalo minucie, které byly malované a veršované. Většinou je vyráběli učitelé se svými žáky. Slušelo se pak za novoroční přání obdarovat malým dárkem nebo malým finančním obnosem (Šottnerová, 2005).

2.5.11 Tři králové

Dnem Zjevení páně, nebo také svátkem Tří králů, 6. ledna, končí doba vánoční. I dnes jsou nám známa jména tří králů - Kašpar, Melichar, Baltazar, kteří přinesli narozenému Ježíškovi do Betléma své dary.

V tento den obvykle chodívali koledníci převlečeni za tři krále po koledě. Koledníci nosívali na sobě bílá roucha s papírovou zlatou nebo stříbrnou korunou. U každého stavení pak svěcenou křídou psali nade dveře iniciály tří králů s daným letopočtem, čímž žehnali tomuto stavení a chránily ho od všeho zlého.

Tříkrálový večer byl večer, kdy se předpovídala budoucnost. Kdo se chtěl dozvědět, co ho v příštím roce čeká, ukryl různé symboly (hřeben, kousek uhlí, peníz, figurka dítěte, prsten, kousek látky a chleba) pod sedm hrníčků. Potom musel se zavázanýma očima jeden z nich otočit.

V tento den se také sundávaly ze stromku vánoční ozdoby, což patrně znamenalo ukončení vánočních svátků.

Koledování tří králů je známé i v dnešní době. Koledovat chodí děti v doprovodu dospělé osoby, které vybírají peněžité dary pro Charitu (Bestajovský, 2008).

2.5.12 Masopust

Představuje jakýsi mezičas zimy a probouzející se přírody. Nebývá každý rok stejně dlouhý. Délka masopustu se určuje podle Velikonoc. Trvá od Tří králů až do Popeleční středy. Je to období hodování a veselí před nastávajícím čtyřicetidenním půstem.

Vznik této „nejdelší veselice v roce“ najdeme již v dobách pohanských a souvisel s oslavou končícího zimního období – předjařím symbolizující naději, plodnost, zdraví, hojnost a blahobyt. Masopustních průvodů a oslav se účastnili lidé na vesnicích i v městech, mezi chudinou i šlechtou (Šottnerová, 2005).

Součástí masopustu byly také vepřové hody. Ani v chudých rodinách se během masopustní neděle neobešli bez masa. I když masa bylo maličko, během masopustu nesměl nikdo trpět hladu.

Během rána chodívali lidé do kostela na mši, pak poobědvat a pak se v brzkých odpoledních hodinách odcházelo do hospody na tancovačku. V některých krajích se pořádá „mužovský bál“, kterého se směli zúčastnit jen ženatí muži a vdané ženy.

O masopustním úterku začínalo to největší veselí. Byl to den tolik očekávaný rejů maškar, tanečních zábav a hodování. V některých krajích v Čechách i na Moravě se stále udržuje tradice veselého průvodu masek, který obchází každé stavení ve vesnici. V průvodu by neměl chybět medvěd s papírovou hlavou, kterého vodil na řetězu medvěďák oděný v černé fraku a s cylindrem na hlavě. Ty se během průvodu zastavovali u každé domu, aby si medvěd zatančil s každou hospodyní před jejím obydlím.

V průvodu bývaly masky nejrůznějšího druhu. K tradičním maskám patří medvěd, bába s nůši ve, které nese dědka, žid, „klibna“ – kobyly, ve které jsou dva nebo více mladík schovaných pod přehozenou plachtou, z nichž první nese na tyči kašírovanou kobyli hlavu. K dalším maskám patřil také kominík, kozel (brůna), dále ženich s nevěstou, smrtka, policajt a řada dalších.

Někdy byl masopustní průvod doprovázen i kapelou.

S ukončením masopustu bývá na Domažlicku spojován zvyk, kde měli „babský mlýn“, kam mládenci strkali „staré báby“ a přemílaly je na mladé holky. Jinde tradičně „pochovávali basu“, nebo „bakchus“, což symbolizovalo na čtyřicet dní konec tanečním a hudebním radovánkám. (Honzíková, 2005).

2.6 Vánoční symboly

Každý z nás si určitě pod slovem „Vánoce“ představí něco jiného. Pro někoho je to stromeček, dárky, cukroví a pro jiného jsou to koledy nebo zlaté prasátko. Stejně jako u jiných svátku jsou i Vánoce spjaté s určitými symboly. Ale víme, odkud se tyto symboly vzaly? A co vlastně znamenají?

2.6.1 Jmelí

Jenda legenda vypráví, že jmelí kdysi rostlo jako strom. Během Vánoc prý Josef vyřezal z jeho větví kolébku pro Ježíška. Po třiatřiceti letech pak tento strom nechali porazit Římané a z jeho kmene zhotovili kříž, na kterém byl Kristus ukřižován. Jmelí pak seschlo do malých keříků a stejně jako křesťané živi z Kristova těla, tak i jmelí žije ze živin jiných stromů.

Podle lidové pověry prý jmelí zajišťuje rodině štěstí a ochraňuje dům. Jmelí přináší štěstí hlavně tomu, kdo jej obdrží darem.

2.6.2 Zlaté prasátko

Zlaté prasátko se zjevovalo o Štědrém večeru všem, kteří dokázali odolat vůním připravovaného jídla a po celý den až do štedrovečerní večere držet půst.

2.6.3 Ryba

Byla označována jako pokrm chudých, protože díky své dostupnosti byla nejlevnějším masitým pokrmem. V Čechách byly vždy vodní toky a nádrže plné ryb. Na tom měly podíl hlavně kláštery, které zakládaly rybníky, jelikož ryba byla považována za postní jídlo. Bohužel během třicetileté války došlo v českém rybníkářství k úpadku, a tak si mohli dopřát rybu na Vánoce jen v rybníkářských krajích nebo v bohatých rodinách (Bestajovský, 2008).

2.6.4 Betlémy, jesličky

Betlém je místem, kde došlo k velkému zlomu v dějinách lidstva. Narodil se zde Ježíš Kristus, který byl předurčen, aby se stal novým králem vyznávající lásku, pravdu a spravedlnost. Vznik betlémů se datuje od roku 1223, v době narození Ježíška. Na základě toho se jistý Svatý František z Assisi rozhodl pro nového krále postavit v jeskyni betlém s živými lidmi a zvířaty. Tím vznikla tradice, která se šířila dále do světa.

Od 18. století se začaly vyrábět různé varianty a formy betlémů v domácnostech obyčejného lidu v nynější podobě. Součástí betlému jsou jesličky s Ježíškem, Pannou Marií, Josefem, oslem, volem, s pastýři a jejich ovečkami, tři králové a spousta dalších (Šottnerová, 2004).

2.6.5 Koledy

Význam slova „koleda“ pochází z latinského výrazu Calendae (kalendy), které označuje první lednové dny oslavující příchod slunovratu.

Koledy neboli hudba vánoční byly nedílnou součástí těchto svátků již v době předhusitské. Byly projevem oslav narození malého Ježíška. Koledy se staly ve středověku velmi rychle šířící vánoční kratochvílí po celé Evropě. O Vánocích se zpívaly všude, v kláštorech, v zámcích, na trzích, v domech i chudých chatrčích (Bestajovský, 2008).

2.6.6 Vánoční stromeček

„Tou největší a nejkrásnější ozdobou Vánoc je voňavý, krásně zdobený a ozářený stromeček. Nemá žádnou spojitost s dávnými pohanskými kulty ani s narozením Ježíška, přesto se rychle přidružil ke všem prastarým vánočním obyčejům. A hlavně čekající vánoční dárky by bez něj byly nějak opuštěné.

U nás v Čechách se tento zvyk objevil na počátku 19. století nejprve v panských domech a měšťanských domech. Rychle se však rozšířil i na venkov. Zajímavé je, že ve venkovských chalupách býval upevněn ke stropu. Ozdoby na stromečku byly od počátku různé. Vždy záleželo na umu, možnostech a vkusu těch, kteří stromeček zdobili. V dnešní době, přestože si v obchodních domech můžeme koupit krásné ozdoby vlastnoručně vyrobené. Můžeme napodobovat své předky nebo si vymýšlet ozdoby úplně nové”(Kociánová, 1999, s. 91 in Honzíková, 2005, s. 12).

2.6.7 Ježíšek

Význam Štědrého večera je u nás bezpochyby spojen s narozením Ježíška, který přináší dárky všem hodným lidem, především pak dětem. Ježíšek přichází na svět každým rokem z 24. na 25. prosince a právě jeho příchod je symbolem naděje v lepší časy.

Podoba Ježíška je u nás i ve světě vysvětlována různě. Bohužel vlivem moderní doby se dostává nejvíce do povědomí dětí jako bělovousý Santa Claus. Nám je však mnohem bližší a milejší představa Boženy Němcové, jak jej popsala ve své knížce „Babička“ jako „Jezulátko sedící v nebi na světlém trůně, které za pomoci andělíčků, naděluje hodným dětem dárky” (Bestajovský, 2008).

2.6.8 Dárky

Prapůvod vánočního nadělování je znám již v legendě o narození Ježíška. Když se Svatá rodina ocitla v nesnázích na cestě do Betléma, všechen lid jim chtěl pomoci a současně jim chtěl udělat radost a projevit tak úctu budoucímu králi.

Svátky vánoční jsou určitě tou nejlepší příležitostí k dělání radosti svým blízkým. I když je krásné dárek dostat, tak smyslem je někoho dárkem obdarovat.

O Vánocích, ale samozřejmě i při jiných příležitostech nejde přece o to, kolik dárek stál, ale aby byl od srdce a potěšil (Šottnerová, 2004).

2.6.9 Zvířata

Za typické symboly Vánoc jsou považovány osel a vůl, protože právě oni se starali o nově narozeného Ježíška. Zahřívali ho svým dechem. Kolem Betléma byla krajina plná pastvin a lidé se živili pastýřstvím. Proto mezi další symbolická zvířata Vánoc patří stáda oveček a beránků. Ježíš Kristus bývá také často nazýván jako Bůh nebo pastýř svých oveček. Za ovečky jsou považováni věřící křesťané (Šottnerová, 2004).

2.6.10 Zvon

První zmínky o zvonech jsou zaznamenány již v 6. století. Už za vlády římského císaře Karla Velikého začaly být zvony součástí kostelů. Sloužily a slouží i dnes pro svolávání věřících k modlitbě.

Zvony dokonce pomáhaly určovat čas, dokud nebyly vynalezeny hodiny. Ohlašovaly však také smrt a nebezpečí, ale i příchod naděje a radosti. Právě z tohoto důvodu je zvon jedním ze symbolů doby vánoční. Doby lásky, radosti a naděje.

Spousta zvonů dokonce dostala lidská jména, což je důkazem toho, jak si jich lidé cenili. Dnes jsou také zvonky častou ozdobou vánočních stromečků (Šottnerová, 2004).

3 LIDOVÁ TVOŘIVOST V OBLASTI ČLOVĚK A SVĚT PRÁCE

Člověk a tvořivost k sobě patří již od nepaměti. Právě díky lidové tvořivosti existuje celá naše kultura, zkrátka vše, co lidé kdy postavili, vyrobili, stvořili a namalovali.

3.1 Pracovní činnosti z oblasti lidových zvyků a tradic

Během školní roku se žáci s tématem lidových zvyků a tradic setkávají poměrně často i v rámci jiných vyučovacích předmětů. Nejčastěji se s ním seznamují na základě přímých ukázek – z knih, filmů, z návštěv muzeí a exkurzí do různých dílen apod.

Pracovní činnosti zároveň dětem umožňují prakticky si vyzkoušet činnosti a techniky, jež souvisí s pamětí našeho národa a lidovou kulturou. Většinou se tyto činnosti se soustředí na lidové zvyky a tradice, které se vážou k jednotlivým svátkům. Mezi něž patří například vykrývání kraslic, batikování, tvorba jednoduchých ozob a šperků z přírodnin (Honzíková, 2000).

3.2 Pracovní techniky z oblasti lidových zvyků a tradic

Vánoce

Na Vánoce si můžeme zkusit upéct figurky z vizovického pečiva a perníčky, vytvářet dekorace z přírodnin – slaměné ozdoby a řetěz na stromeček, panenky z kukuřičného šustí, svícny z jablek; paličkované ozdoby, zdobit adventní věnce, vyrábět betlémy apod.

Masopust

Můžeme si s dětmi vyrobit různé masky, seznámit je starými maskami masopustního průvodu (vyřezávání ze dřeva, masopustní klobouky zdobené papírovými květy).

Velikonoce

Velikonoční svátky jsou považovány za symbol jara, proto i činnosti jsou vázány k jaru – malování vajec, různá kuřátka, slepičky z papíru, stojánky na vajíčka v podobě

kuřátek, slepiček, košíčků, velikonoční paličkované ozdoby, pletení pomlázek, ale i pečení z vizovického těsta.

Máj

K máji neodmyslitelně patří zdobení a stavění „májky“ a pálení čarodějnic.

My si v tomto období můžeme s dětmi vyrobit čarodějnice z textilu, z kaširovaného papíru apod.

Dožínky

V souvislosti s touto tradicí si můžeme s dětmi vyzkoušet uplést dožínkové věnce z obilí nebo upéct zdobené pečivo.

Kdykoliv během školního roku si pak můžeme s dětmi vyzkoušet další techniky např. tisk na látku pomocí bramborových, dřevěných či korkových tiskátek, malování na látku či hedvábí, tkaní různých podob, drhání, různé výšivky, textilní koláže, barvení a batikování, malování mýdlem na sklo, vykrápění ornamentů do písku, vyřezávání artefaktů z měkkého dřeva a další (Honzíková, 2000).

3.3 Lidová řemesla z oblasti lidových zvyků a tradic

Lidová tvořivost je také úzce spjata se vznikem lidových řemesel (bednář, zvonař, bečvář, konvář, forman). Některá řemesla se provozují i dnes jako např. krejčí, kovář, hrnčíř, cihlář, truhlář, krajčářka, sklář apod.

V hodinách pracovních činností můžeme vybraná řemesla dětem představit. Rovněž si je děti mohou ve zjednodušené podobě vyzkoušet. Seznámení může také proběhnout formou ukázek na obrázcích, kladením otázek na základě názvů řemesel (Co mohl vyrábět bečvář, konvář?), dále pak návštěvou muzea či některé malé dílny (Honzíková, 2000).

4 NEVERBÁLNÍ TVOŘIVOST V PRACOVNÍ VÝCHOVĚ NA 1. STUPNI ZŠ

4.1 Pracovní činnosti na 1. st. ZŠ

Předměty pracovní výchova nebo také pracovní činnosti, pomáhají vést žáky k osvojování si vědomostí, pracovních dovedností, schopností a návyků spojených s prací. K dalším úkolům tohoto předmětu patří formovat žákovu osobnost, rozvíjet jeho tvořivost, přispívat k jeho samostatnosti, ale také schopnosti spolupráce. Pracovní výchova také usiluje o to vytvořit u dětí kladný postoj k práci a připravit je na budoucí praktický život (Honzíková, 2008).

4.2 Postavení pracovních činností v Rámcově vzdělávacím programu

Všechny základní školy v České republice mají povinnost od školního roku 2007/2008 vyučovat ve všech prvních a šestých ročnících podle vlastního vzdělávacího programu (ŠVP), který vychází z Rámcově vzdělávacího programu (RVP) pro základní vzdělávání.

Praktické a technické činnosti už nefigurují ve vzdělávacím programu jako separovaný předmět, ale jako součást vzdělávací oblasti Člověk a svět práce (RVP, 2006 in Honzíková, 2008).

Do této vzdělávací oblasti a zároveň i do vzdělávacího oboru – Člověk a svět práce je tak zařazen i vyučovací předmět „Pracovní činnosti“ (RVP, 2006 in Honzíková, 2008).

Oblast Člověk a svět práce zahrnuje rozsáhlé spektrum pracovních činností a technologií. Vede tak žáky k získání základních uživatelských dovedností v různých oborech lidské činnosti a zároveň se podílí na vytváření životního a profesního zaměření žáků.

Pojetím této vzdělávací oblasti je vycházet z konkrétních životních situací, v nichž se žáci přímo setkávají s lidskou činností a technikou v jejich nejrůznějších formách a širších souvislostech.

Vzdělávací oblast Člověk a svět práce je úmyslně zaměřena na praktické pracovní dovednosti a návyky žáka. Pomáhá tak doplňovat celé základní vzdělávání o důležitou

složku potřebnou pro uplatnění člověka v další etapě života a ve společnosti. Tím se odlišuje od ostatních vzdělávacích oblastí. Je založena na tvůrčí myšlenkové spoluúčasti žáků (RVP, 2017).

Vzdělávací oblast Člověk a svět práce je na 1. stupni základní škol rozdělena do čtyř skupin:

- Práce s drobným materiálem
- Konstrukční činnosti
- Pěstitelské práce
- Příprava pokrmů (RVP,2017).

Vzdělávání v pracovních činnostech je zaměřeno na to, aby žáky vedlo k:

- „*pozitivnímu vztahu k práci a k odpovědnosti za kvalitu svých i společných výsledků práce*
- *osvojení základních pracovních dovedností a návyků z různých pracovních oblastí, k*
- *organizaci a plánování práce a k používání vhodných nástrojů, náradí a pomůcek při práci i v běžném životě*
- *vytrvalosti a soustavnosti při plnění zadaných úkolů, k uplatňování tvořivosti a vlastních nápadů při pracovní činnosti a k vynakládání úsilí na dosažení kvalitního výsledku*
- *poznání, že technika jako významná součást lidské kultury je vždy úzce spojena s pracovní činností člověka*
- *autentickému a objektivnímu poznávání okolního světa, k potřebné sebedůvěře, k novému postoji a hodnotám ve vztahu k práci člověka, technice a životnímu prostředí*
- *chápaní práce a pracovní činnosti jako příležitosti k seberealizaci, sebeaktualizaci a k rozvíjení podnikatelského myšlení*
- *orientaci v různých oborech lidské činnosti, formách fyzické a duševní práce a osvojení potřebných poznatků a dovedností významných pro možnost uplatnění, pro volbu vlastního profesního zaměření a pro další životní a profesní orientaci” (RVP, 2017, s. 103).*

4.3 Pojem tvořivost a podstata tvořivosti

Když se zamyslíme nad otázkou, co je to vlastně tvořivost? Není snadné tento pojem vymezit tak jednoznačně, abychom tím postihli všechny oblasti činnosti a formy uskutečnění, v nichž se projevuje. Kreativitou můžeme rozumět produkci originálních výtvorů vysoké kvality ve všech oblastech lidské aktivity. Můžeme ji však také chápat jako

určitý druh produkce, který je dobře vytvořen. Jiné pojetí tvořivosti zase klade větší důraz na stav myšlení tvořící osoby než na samotný výsledek tvořivého procesu. Jindy bývá naopak tvořivost spojována se schopností řešit problémy (Honzíková, 2003).

Pod pojmem pedagogická tvořivost můžeme chápat jev, který se projevuje tvořivou prací s výchovně - vzdělávacím obsahem.

Podstatou tvořivosti a jejího rozvoje u žáků je, aby tvořivost nechyběla u samotného učitele a jeho práce. Učitel by měl být flexibilní. Měl by se chtít stále rozvíjet a zdokonalovat se ve svém oboru. Projevovat zájem o nové poznatky. Umět reagovat na změny, neměl by mu chybět smysl pro humor a vést vyučování hravou a zajímavou formou. Měl by být také schopen zajistit příležitosti a podmínky pro tvořivou práci svých žáků. Umět je podpořit, ocenit jejich nápady a myšlenky. Snažit se vždy poskytnout dostatek času k myšlení, vytváření představ a k rozvoji fantazie. Projevovat kladný vztah k žákům a uvědomovat si jejich potřeby a zájmy (Balážová, 2005 in Honzíková, 2008).

Není tedy pochyb, že tvořivý proces je velice složitý jev, který zahrnuje různá hlediska (fyzické, psychologické, kulturní a intelektové). Tvořivost je jednou ze základních lidských potřeb. Stejně jako potřeby fyziologické, potřeba pocitu bezpečí, lásky a úcty. Určuje jistou jedinečnost v každém z nás, jen v různé podobě, v různých oblastech a úrovních.

Tvořivost můžeme rozlišit na:

- **specifickou**, která je zaměřena na konkrétní oblast uplatnění (technická, vědecká, manažerská, umělecká a sociální tvořivost)
- **nespecifickou**, projevující se spoustou zajímavých nápadů bez specifického zaměření.

Z pohledu pedagogického je však potřeba rozlišovat tvořivost na subjektivní a objektivní.

Objektivní tvořivost souvisí s určitými podmínkami (originalita, novost, užitečnost a přiměřenost vůči potřebám k dané situaci). O subjektivní tvořivosti mluvíme v případě, když člověk propojuje věci svým osobitým způsobem, založeným na vlastním myšlení a působení (Pecina, 2008).

4.4 Faktory tvořivosti

Podle J. P Guilforda existují faktory tvořivosti, které jsou podstatné při vytváření kreativní činnosti (Erazím, 1989 in Honzíková, 2008).

K těmto faktorům patří:

- **fluence (plynulost)** - schopnost utvořit co nejvíce slov, myšlenek, obrázků, symbolů
- **flexibilita (pružnost)** – schopnost přizpůsobovat se změnám a vytvářet různorodé nápady a návrhy
- **elaborace (propracovanost)** - schopnost vypracovat detaily, díky kterým vznikne nějaký celek nebo plán
- **originalita (původnost)** - schopnost vypracovat jedinečné řešení
- **senzibilita (citlivost)** – schopnost vycítit problém
- **redefinice (nová interpretace)**- schopnost změnit význam, využití předmětů či jejich částí

4.5 Fáze tvořivého procesu

Navzdory neshodám ve vymezení pojmu tvořivosti se většina odborníků shoduje v problematice tvořivého procesu. Je více než jasné, že proces tvořivosti je děj dynamický, jelikož každá tvorba nějakého celku prochází vývojem, nějakou změnou. Pro snadnější pochopení tohoto procesu bylo vytvořeno rozdělení na čtyři dílčí procesy (fáze), ke kterým v průběhu tvořivosti dochází (Honzíková, 2003).

Mezi nejčastěji užívané rozdělení patří klasifikace matematika H. Poincarého (Maňák, 1998 in Honzíková, 2003).

Fáze dělení tvořivého procesu jsou podle něho tyto:

- **preparace** (příprava)
- **inkubace** (zrání)
- **iluminace** (osvícení)
- **verifikace** (ověření)

4.6 Bariéry tvořivosti

Vyučování je považováno za jedno z důležitých oblastí, ve které dochází k rozvoji tvořivosti. Aby však byla tvořivost u žáků během výuky rozvíjena, je potřeba ji vést tvořivým učitelem. Takovým, který je schopen podporovat, trénovat a rozvíjet tvořivost svých žáků.

Abychom mohli úspěšně rozvíjet tvořivé schopnosti, je nejprve třeba znát a umět odstranit překážky, které brání tvořivé činnosti. Z tohoto důvodu je stejně důležité znát bariéry tvořivosti jako znát způsob jejího rozvoje (Honzíková, 2008).

J. Maňák s upozorněním na další autory vymezuje tyto skupiny bariér tvořivosti:

- 1) **„Bariéry vnímání.** *Tyto bariéry zabraňují jasně vnímat samotný problém, nebo nezbytnou informaci k jeho řešení. Neschopnosti vidět problém, identifikovat je, neschopnost odlišit jej z jeho pozadí nebo správně definovat problémovou oblast je častá komplikace.*
- 2) **Bariéry kultury a prostředí.** *Zde se negativně uplatňují tabuizované projevy a tradice. Do rozporu se staví rozum a intuice. Patří sem i rozdíly mezi levorukým a pravorukým myšlením nebo jednání podle sociálně právních šablon atd.*
- 3) **Emocionální bariéry.** *Pro samotnou a tvůrčí práci musí být vytvořeny vhodné podmínky. Zcela negativně působí strach, napětí a obavy, které v prostředí panují. U pedagogů je to často strach riskovat. Silnou bariéru také vytváří nechuť k nejasným situacím, které předpokládají delší dobu k přemýšlení a k uzrání problému.*
- 4) **Intelektové bariéry.** *V mnoha případech je to nevyhovující jazyková dovednost jednoznačně a jasně formulovat myšlenky. Také sem patří nesprávné informace nebo jejich nedostatek, apod.”* (Maňák, 1998, s. 108 in Pecina, 2008, s. 30).

4.7 Metody a postupy rozvoje tvořivosti

Metody, které vedou k rozvoji tvořivého myšlení, nelze stanovit jednoznačně. Schopnost řešit problémy je schopností ojedinělou. Tvůrčí nadání je vzácný jev. Avšak je

potřeba si uvědomit, že určité tvůrčí schopnosti jsou součástí každého z nás. Ty se projevují během různých životních situací.

Ve výchovně - vzdělávací procesu je nutné používat metody a postupy, které rozvíjí takové formy činností, jež určují tvořivou osobnost. Abychom takovou metodu dobře zvolili, je zásadní určit vhodný obsah učiva, jeho složení a vymezení. Je však také důležité najít jeho přiměřený rozsah (Pecina, 2008).

S jistotou je možné tvrdit, že není třeba rozlišovat metody, kterých využívají vědečtí pracovníci a kterých žáci základních škol, jelikož průběh myšlení je u žáků i vědců stejný. Rozdíl spočívá v jeho úrovni, nikoliv v jeho podstatě (Bruner, 1964, in Pecina, 2008).

Je definováno mnoho metod pro rozvoj tvořivosti. Podle M. Kožuchové (1995) existuje následující systém metod, rozdělený podle fází při řešení problémových úloh:

Mezi základní metody rozvoje tvořivosti řadí tyto metody:

- 1) Vědecké metody řešení problémů, které se dále dělí podle průběžných fází řešení problému:
 - Metody používané ve fázi orientace (formulace otázek, pozorování, analýza, zkoumání změn, klasifikace, zjišťování krajních možností, analogie, rozpor, systémový přístup).
 - Metody užívané ve fázi vytváření hypotéz (inkubace/zrání, iluminace/osvícení, hypotéza/předpoklad řešení, projektování, variační postupy, využití všeobecné teorie, studium literatury a případně dalších zdrojů).
 - Metody užívané v závěrečné fázi (určení kritéria hodnocení, poznávání možností a variant řešení).
- 2) Jiné metody, které podporují rozvoj tvůrčích schopností (ARIZ, TRIZ, Asociační řetězce, Sokratova metoda, Sémantická intuice, Brainstorming, Synektika, Metoda tzv. lodní porady) (Pecina, 2008).

J. Maňák a V. Švec (2003) zmiňují další postupy, které řadí do skupiny tzv. komplexních výukových metod. Neboť kladou nejen důraz na aktivitu žáků, ale rozvíjejí jejich komunikaci a spolupráci a umožňují i tvůrčí přístupy, avšak za předpokladu vhodné organizovanosti.

Ty se od tradičních metod výuky (metoda, výkladu, metody názorně demonstrační, metody praktické) a aktivizujících metod (diskuze, didaktické hry, řešení problémových úkolů, atd.) liší tím, že se jedná o komplikované metodické celky. Fungují na základě předpokladu v různou, ale trvale ucelenou kombinaci a propojení několika základních prvků didaktického systému, kam řadíme metody, organizační formy výuky, didaktické prostředky a životní situace, jejichž efektivitu a trvání potvrdila praxe. Do této kategorie metod patří:

- skupinová a kooperativní výuka
- práce ve dvojicích
- kritické myšlení
- projektová výuka (metoda)
- otevřené vyučování
- učení v reálných životních situacích (Pecina, 2008).

4.8 Tvořivý učitel

Jak již bylo uvedeno výše, autorem a realizátorem tvořivého vyučování bývá učitel, který je ve své funkci rozvíjení tvořivosti u žáků přímo nenahraditelný. Obvyklé požadavky na učitelovu profesní výbavu jsou např. jeho ideová orientace, odborné znalosti, pedagogický takt, metodické dovednosti a další, už v dnešní době nestačí. Učitel musí zvládat další úkoly. Učitel by měl být psychicky vyrovnaný, být schopen adekvátně komunikovat a řešit dané problémy a situace. Důležitou součástí učitelské profese se stalo i učitelovo pojetí výuky a styl výchovně-vzdělávací práce (Honzíková, Sojková, 2014).

Všechny tyto zmíněné předpoklady však již nestačí. Je také zapotřebí, aby měl učitel tvůrčí přístup k životu a k výkonu svého povolání. Učitel již tedy není považován za „pouhého“ poskytovatele vzdělání s pevnou autoritou. O tvořivém učiteli se předpokládá, že nepracuje tradičně zavedenými autoritativními metodami, ale že hledá a vytváří vlastní kreativní způsob, jak své poznatky předávat žákům (Honzíková, 2003).

Existují jistá pravidla pro tvořivé vyučování, jež jsou jistým principem navození podmínek pro rozvoj tvořivých schopností a pro uplatnění různých druhů tvořivých činností ve vyučování (Lokša, 1999 in Honzíková, 2003, s. 51):

- *„nežádat jednoznačně správné řešení problémů, ale podněcovat žáky k alternativnímu řešení*
- *snažit se poznat skutečnou úroveň schopností a vědomostí dětí a nevyházet z předpokladu co ví a co ne*
- *nepotlačovat aktivitu a samostatnost, podporovat humor, vytvářet tvořivou atmosféru ve třídě*
- *ve fázi tvoření nehodnotit, ale usměřňovat.*”

4.9 Tvořivý žák

Jak již víme, každý z nás je svým způsobem tvořivý. Avšak u každého se tato schopnost projevuje v jiné oblasti a na jiné úrovni.

U dětí mladšího školního věku je typická expresivní (výrazová) tvořivost, jež se vyznačuje převážně bezprostředností a volností. Najdeme ji v dětských kresbách a v typických dětských otázkách typu Proč? U dětí školního věku se objevuje většinou produktivní a objevovací úroveň tvořivosti.

*„**Produktivní úroveň tvořivosti** se ve škole projevuje hlavně tím, že si dítě osvojuje jisté způsoby techniky a výrazy pro svoje produkty. Vytrácí se spontánnost a volnost. Žák své produkty porovnává s produkty jiných žáků nebo s požadavky učitele.*

***Objevovací úroveň tvořivosti** se projevuje hlavně tím, že žák vidí nové problémy, objevuje něco nového a neví o tom, že to již někdo objevil před ním. V pozadí této úrovně jsou zkušenosti jednotlivce spojené s učením” (Honzíková, Sojková, 2014, s. 18).*

Honzíková (2003) uvádí různé projevy v chování tvořivých žáků, mezi něž patří například širší oblast zájmů a větší otevřenost vůči svému okolí vzhledem k ostatním žákům. Jsou zvědavější, často kladou učitelům mnoho otázek a se zájmem přijímají všechna jeho sdělení.

Mít povědomí o úrovni rozvoje svých žáků je pro učitele důležité, aby jeho iniciativa vůči žákům byla odpovídající, funkční a účinná. Učitel by neměl žáka přeceňovat, ale ani podceňovat.

Identifikace úrovně tvořivosti každého žáka pouhým testováním je takřka nemožné, proto učitel využívá i dalších, běžně dostupných diagnostických metod jako je pozorování, školní hodnocení, besedy, rozborů dokumentů, rozhovory se žáky i rodiči apod., díky nimž poznává své žáky (Honzíková, 2003).

4.10 Volba pracovního námětu

Dalším důležitým aspektem, jak u žáků rozvíjet neverbální tvořivost v pracovní výchově, je volba vhodného pracovního námětu.

Pracovní námět by měl být takový, aby (Honzíková, 2000, s. 23-24):

- *„svou pracovní náročností byl přiměřený duševním i tělesným schopnostem žáků*
- *ho bylo možné zhotovit v plánované době z materiálu, který je dostupný*
- *dával možnost uplatnění vhodné organizační formy*
- *dával možnost využití mezipředmětových vztahů*
- *rozvíjel představivost a technické myšlení žáků.*”

Je třeba si uvědomit, že pracovní námět ještě není výrobek. Jedná se pouze o návrh a až při jeho řešení dochází k vytváření výrobku, který je určen materiálem, rozměry, tvarem a náročností provedení.

Učitel by si měl nejprve pracovní námět řádně promyslet, než jej s žáky zrealizuje. Pak se pokusit si výrobek sám zhotovit, aby si mohl lépe uvědomit, co by mohlo dělat žákům případně obtíže a zda je vůbec vhodné takový námět zařazovat do výuky (Honzíková, 2000).

4.11 Metody identifikace tvořivosti

„Identifikací kreativity rozumíme zjištění a popis určitých komponent kreativity u jedince nebo skupiny a postihování jejího kvanta, struktury a vývoje, případně jejího vyčlenění jako komponenty v jiných analyzovaných psychických jevech. Dále patří k identifikaci zjišťování frekvence a úrovně projevů kreativity v určitém časovém úseku či

frekvenci a úroveň jejich projevů v celé populaci“ (Hlavsa, Jurčová, 1978, s. 13 in Honzíková, 2003, s. 57).

Lokšová a Lokša podle provedených výzkumů uvádějí, že subjektivní hodnocení tvořivosti u učitelů je rozdílné od objektivních měření provedené psychodiagnostickými metodami. Učitelé se často dopouští některých nepřesností během hodnocení tvořivosti. Mezi ně můžeme zařadit:

- haló efekt vzhledem ke klasifikaci žáka a jeho výkonů
- preferují žáky inteligentní na základě lepšího hodnocení, jehož předpokladem je i lepší tvořivost (Pecina, 2008).

Ovšem objektivní posouzení tvůrčích schopností má z hlediska jejich rozvoje nezastupitelnou úlohu. Je důležité k odhalení vysoce tvořivých jedinců a při volbě vhodných metod rozvoje tvořivosti.

Mezi nejznámější a nejpoužívanější psychologické metody měření kreativity patří Guilfordovy a Torranceovy testy tvořivého myšlení.

I když jsou tyto testy poměrně náročné na vyhodnocení a administraci, jsou jedny z nejpoužívanějších u nás i ve světě při testování dětí a studentů (Pecina, 2008).

J. P. Guilford je považován za jednoho z prvních představitelů testů s divergentními úkoly, mezi něž patří například tento:

Test fluence, ve kterém mají žáci za úkol napsat co nejvíc slov, která obsahují nějaké písmeno (třeba slova začínající na písmeno G), nebo doplnit do věty čtyři slova, která začínají určitými danými písmeny a musí tento úkol splnit za stanovený čas. V úkolu cihla je úkolem žáka vymyslet co nejvíc možností, jak cihlu využít.

Dále je třeba uvést test tvořivosti E. P. Torranceho (1965), který má dvě základní části. První část je rozdělena na tyto čtyři úkoly:

1. Zdokonalení předmětu.
2. Využití předmětu.
3. Netradiční použití předmětu.
4. Kruhy.

V každé úkolu jsou uvedeny pokyny pro žáky.

Druhá část testu se jmenuje „Ptej se a hádej“, která obsahuje obrázek známé postavičky z dětského kresleného seriálu nebo filmu. Úkolem žáků je splnit tyto tři úkoly:

1. Napsat, co nejvíce otázek, které se vztahují k danému obrázku. Ovšem musí to být otázky, na které nelze vyhledat odpověď z obrázku.
2. Napsat co nejvíc předmětů, které mohli zapříčinit činnost (skutek) na obrázku.
3. Napsat co nejvíc možností, které by se mohly stát vzhledem k situaci na obrázku.

V této části je pak vyhodnocována jen fluence a přiměřenost odpovědí (Pecina, 2008).

Mezi další výzkumné metody patří „Urbanův figurální test tvořivého myšlení TSD-Z“.

„Jedná se o metodiku, která není zaměřena na tvořivé řešení problému (divergentní myšlení), ale na tzv. tvořivé ladění osobnosti, poskytne počáteční pohled na tvořivý potenciál jednotlivce. Probandům je předložen arch s několika figurálními fragmenty (náznaky geometrických obrazců) rozloženými v prostoru. Je třeba je podle libovůle dokreslit, lze použít tužku nebo jiné psací náčiní, nepoužívají se pastelky, pravítko, guma. Výsledný produkt (jeden nebo několik obrázků na archu) se hodnotí na základě 14 kritérií. Nejvíce lze získat 6 bodů pro jedno kritérium.

Sledují se tyto kategorie:

- *použití předložených prvků (půlkruh, tečka, pravý úhel, vlnovka, přerušovaná čára, nedokončený čtverec)*
- *dokreslení prvků*
- *nové prvky*
- *grafické spojení dvou a více prvků*
- *tematické spojení prvků*
- *využití prvku, který je vedle vymezeného rámu*
- *překročení hranice prostoru vymezeného rámem na papíře*
- *perspektiva, trojrozměrné zachycení*
- *humor*

- *neobvyklá manipulace s archem (např. otočení)*
- *nekonvenčnost (abstraktní, symbolická témata)*
- *použití znaků nebo symbolů*
- *nestereotypní použití předložených prvků*
- *časový faktor (rychlost řešení)”(zmv.nidv.cz, 2012).*

5 VÝZKUM NEVERBÁLNÍ TVOŘIVOSTI NA 1. STUPNI ZŠ

Tato část diplomové práce je zaměřena na praktický výzkum úrovně neverbální tvořivosti žáků 4. ročníku 1. stupně ZŠ. Úkolem výzkumu bylo zjistit, zda existují rozdíly v úrovni neverbální tvořivosti mezi děvčaty a chlapci stejného věku.

5.1 Cíl a hypotéza výzkumu

Záměrem tohoto výzkumu je zjistit, zda úroveň neverbální tvořivosti žáků na 1. stupni ZŠ podléhá mezipohlavním rozdílům.

V souladu s cílem výzkumu byla zformulována základní otázka:

Má faktor rozdílnosti pohlaví na vliv výsledného skóre Urbanova figurálního testu u žáků 1. Stupně ZŠ?

Pro řešení problematiky výzkumu úrovně tvořivých schopností byla sestavena tato hypotéza.

Hypotéza byla sestavena na základě vlastní domněnky, že dívky mají vyšší úroveň tvořivosti než chlapci, protože si rády častěji něco tvoří nebo vyrábějí ve svém volném čase.

Hypotéza: *Ve 4. ročníku ZŠ mají děvčata vyšší úroveň tvořivosti než chlapci.*

5.2 Organizace a charakteristika výzkumu

Prvním bodem tohoto výzkumu bylo zjistit úroveň tvořivého myšlení jednotlivých žáků stejného ročníku.

Úroveň neverbální tvořivosti byla zjišťována za pomoci Urbanova figurálního testu tvořivého myšlení (TSD – Z).

Testu se zúčastnili žáci 4. ročníku prvního stupně Základní školy Města Touškov, kde test vyplnilo 15 dětí, z toho 9 děvčat a 6 chlapců.

Testování žáků probíhalo v klidné a příjemné atmosféře jejich třídy. Všem žákům jsem nejprve rozdala testovací arch, ti pak byli vyzváni, aby si připravili obyčejnou tužku. Právítka a gummy nesměli používat. Pak jsem děti požádala, aby se podepsaly pouze křestním jménem na testovací arch.

Dále jsem uvedla žákům tyto instrukce:

„Před sebou vidíte kresbu, kterou někdo nedokončil, a to ještě dříve, než věděl, co chce vlastně nakreslit. Vaším úkolem je ji dokreslit. Kreslit můžete, cokoliv a jakkoliv chcete. Nic nemůžete pokazit, vše, co namalujete, je správně. Děti, pracujte samostatně a až si budete myslet, že jste s kresbou hotový, přihlásíte se a já si od vás test vyberu”.

V průběhu testu se děti několikrát zeptaly, zda mohou nakreslit nějakou konkrétní věc, zda mohou do kresby také psát a jestli mohou použít pastelky. V rámci odpovědi na dané na otázky jsem dětem připomněla, že kreslit mohou pouze obyčejnou tužkou a že mohou kreslit cokoliv je napadne. Žádná kresba není špatně.

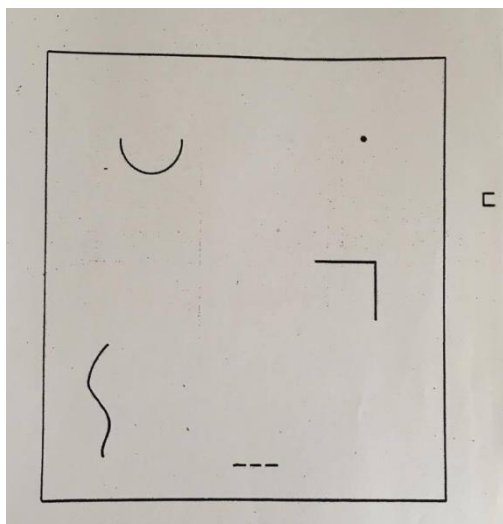
Při měření času se zaznamenávají pouze výkony do 13 minut. Do 15 minut musejí test odevzdat všichni žáci.

Nejrychlejší žák byl s testem hotov do 5 minut. Ostatní žáci dokončili test do 13 minut.

U každého žáka, který mi svou práci odevzdal, jsem zaznamenala čas na zadní stranu jeho testovací archu.

5.3 Vyhodnocení a výsledky výzkumu

Výsledný produkt (jeden nebo několik obrázků na archu) se hodnotí na základě 14 kritérií, mezi něž patří grafické propojení jednotlivých fragmentů (náznaky geometrických obrazců) rozloženými v prostoru, jako jsou perspektiva, trojrozměrné zachycení, tematické propojení, perspektiva, humor, nekonvenčnost a další. Body se pak za jednotlivá kritéria sečtou. Podle počtu získaných bodů se pak určí úroveň tvořivosti respondenta (znv.nidv.cz, 2012).

Obr. 1 - testovací arch (foto vlastní)

Testy byly vyhodnoceny odborníkem.

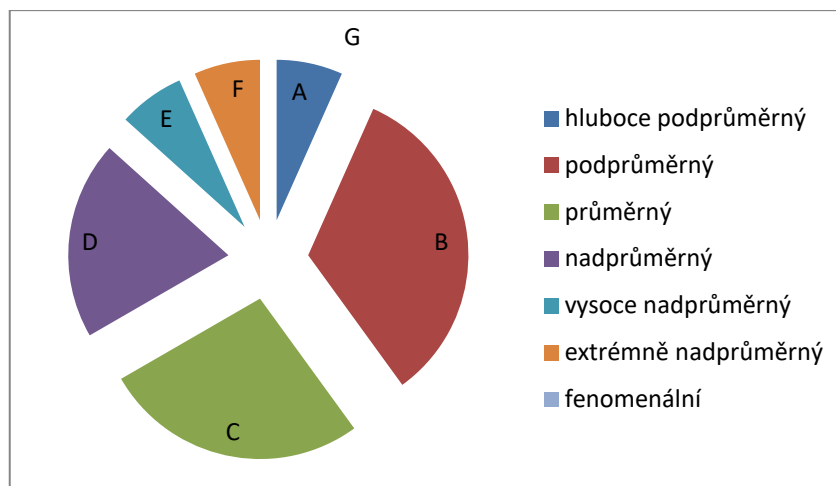
Žáci mohli na základě svého získaného skóre dosáhnout těchto hodnocení: hluboce podprůměrný - A, podprůměrný - B, průměrný - C, nadprůměrný - D, vysoce nadprůměrný - E, extrémně nadprůměrný - F a fenomenální - G.

Údaje byly zaznamenány do tabulky. Počty bodů u jednotlivých žáků byly zaznamenány vzestupně, tedy od nejnižšího po nejvyšší dosažený výsledek.

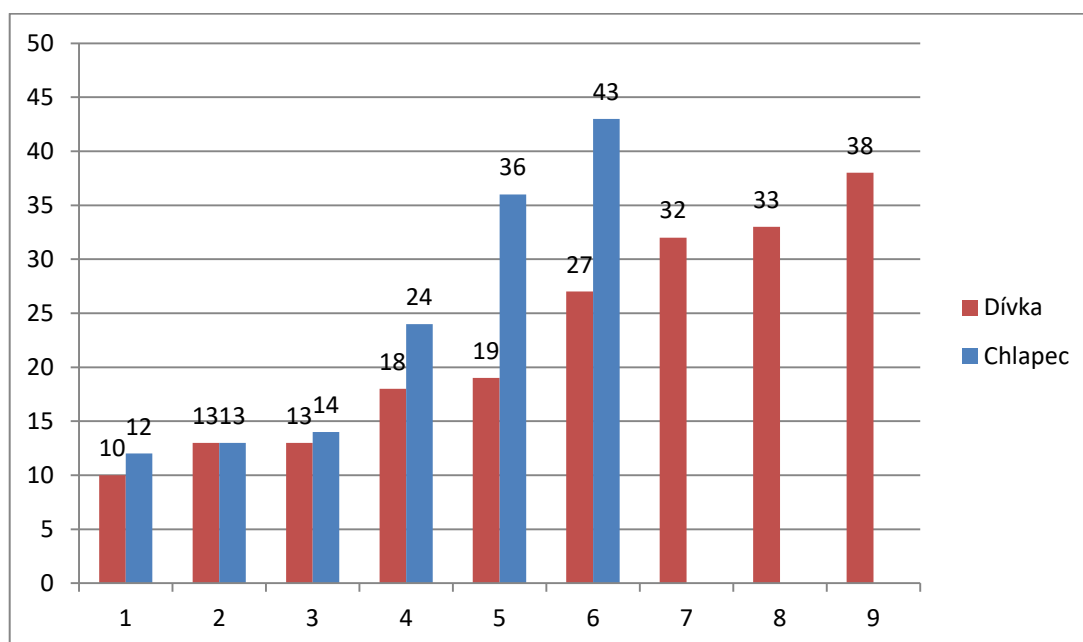
Pohlaví	Počet bodů	Klasifikace
Dívka	10	hluboce podprůměrný (A)
Chlapec	12	podprůměrný (B)
Dívka	13	podprůměrný (B)
Chlapec	13	podprůměrný (B)
Dívka	13	podprůměrný (B)
Chlapec	14	podprůměrný (B)
Dívka	18	průměrný (C)
Dívka	19	průměrný (C)
Chlapec	24	průměrný (C)
Dívka	27	průměrný (C)
Dívka	32	nadprůměrný (D)
Dívka	33	nadprůměrný (D)
Chlapec	36	nadprůměrný (D)
Dívka	38	vysoce nadprůměrný (E)
Chlapec	43	extrémně nadprůměrný (F)

Tabulka 1 – Přehled dílčích výsledků žáků Urbanova figurálního testu tvořivosti ve 4. ročníku

Většina, tedy 5 žáků z celé třídy, dosáhla podprůměrného výsledku. Dále velkou část zahrnovali žáci s průměrným výsledkem, konkrétně 4 žáci. 3 žáci dosáhli nadprůměrného výsledku. Hodnocení "vysoce nadprůměrný a extrémně nadprůměrný" dosáhl vždy jen jeden žák, stejně tak pouze jeden žák byl vyhodnocen jako "hluboce podprůměrný". Fenomenálního výsledku nedosáhl žádný z žáků (viz graf).

Graf 1 - výsledky úrovně neverbální tvořivosti žáků 4. ročníku

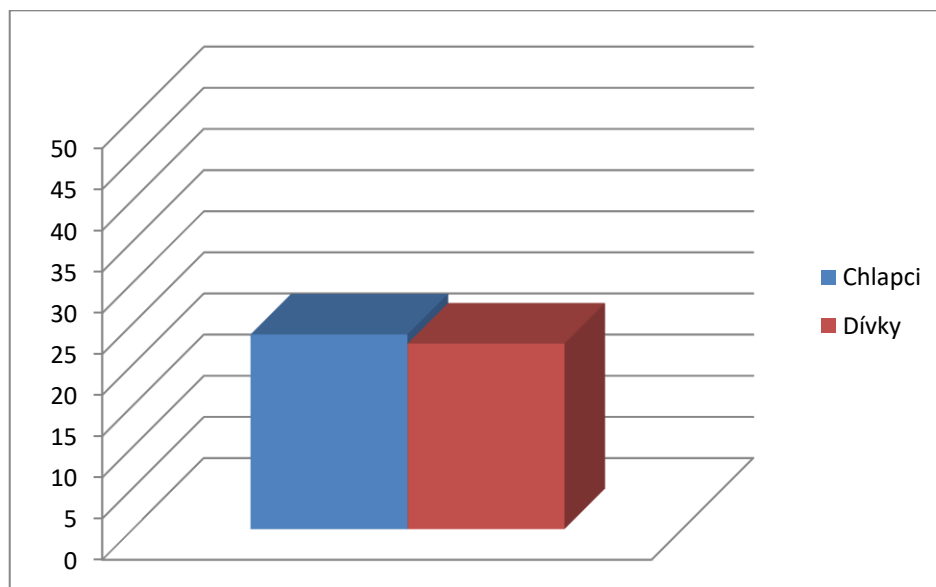

Graf 2 - počet dosažených bodů mezi chlapci a dívkami

Dalším bodem tohoto výzkumu bylo zaměřit se na případné rozdíly v úrovni tvořivosti děvčat a chlapců stejného věku.

Zde byl postup následující. Než bylo možné porovnat aritmetické průměry hodnot dosažených bodů u chlapců a dívek, a rozhodnout tak o pravdivosti či nepravdivosti stanovené hypotézy. Muselo být nejprve vymezeno měřítko pro určení rozdílu, kterého by musely naměřené hodnoty chlapců a děvčat dosáhnout, aby se dalo říci, že jejich výsledky jsou buď přibližně stejné, nebo zda žáci jedné skupiny dosahují lepších výsledků.

Bylo stanoveno, že pokud rozdíl mezi skupinami děvčat a chlapců bude větší než v průměru 2 body na jednoho žáka, bude konstatováno, že žáci z jedné skupiny jsou tvořivější.

Graf 3 - porovnání průměru dosažených bodů mezi chlapci a dívkami

Ve 4. ročníku dosáhla hodnota průměru u dívek 22,56 bodů a u chlapců 23,67 bodů. Výsledek mezi těmito hodnotami je 1,11 bodů ve prospěch chlapců, což je podle předem vymezeného měřítka zanedbatelný rozdíl.

5.3.1 Závěr výzkumu

Mezi chlapci a děvčaty 4. ročníku 1.stupne ZŠ není převážně významný rozdíl ve výsledcích dosažených v Urbanově figurálním testu tvořivého myšlení. Tímto se stanovená hypotéza nepotvrdila.

6 PRACOVNÍ NÁMĚTY Z OBLASTI LIDOVÉ TVOŘIVOSTI

Tato část práce je zaměřena na soubor pracovní námětů z oblasti lidových zvyků a tradic vhodných pro tvorbu s žáky na 1. stupni ZŠ. Náměty jsou rozděleny podle ročních období a jednotlivých svátků, ke kterým se vztahují.

Inspirace pro výběr námětů byla různorodá. Čerpala jsem z uvedených knih plných tvořivých nápadů, ze vzpomínek na svá léta ze školních lavic, ale i z vlastních nápadů. Snažila jsem se vždy zvolit takové náměty, které pomáhají u žáků rozvíjet neverbální tvořivost a dávají možnost projevu jejich představivosti.

Jelikož jsem zatím neměla možnost náměty prakticky vyzkoušet, dalším záměrem tohoto souboru námětů byl, aby v budoucnu posloužil jako zdroj inspirace pro práci s dětmi nejen mě, ale i ostatním.

6.1 VELIKONOČNÍ A JARNÍ NÁMĚTY

6.1.1 Vrbová píšťalka

Cíl: Zvládnout vyřezat z vrbového proutku píšťalku.

Motivace: Předtím než se pustíme do samotného vyřezávání, naučíme se říkanku, aby nám to šlo pěkně od ruky.

*Otloukej se, píšťaličko
otloukej se, mízo-lízo!
Nebudeš-li se otloukati,
budu na tě žalovati,
krasjkýmu pánu,
z korbele do džbánu
a ze džbánu ke studnici,

přijdou na tě čtyři vlci,
pátá liška, šestej pes,
sežerou tě ještě dnes.*

Mízo-lízo, zčerstva lez! (Bestajovský, 2008, s. 50)

Materiál, pomůcky a potřeby: 10 – 12 cm dlouhý vrbový proutek, nožik

Hodnocení: Hodnotíme pečlivost provedení a originalitu práce.

Poučení o bezpečnosti: bezpečné používání nožíku

Pracovní postup:

Nejprve seřízneme rovný, 10 – 12cm dlouhý a přibližně 1,5 cm silný kousek vrbové větvičky. Pokud neseženeme vrbovou větvičku, můžeme také použít větvičku černého bezu. Podstatné však je, aby byl uříznutý kousek rovný a hladký.

Dále na horní straně vyřízneme nožem zvukový otvor, aby mohl proudit vzduch z píšťalky ven. Poté vytvoříme náustek tak, že seřízneme kůru kolmo asi 1,5 cm od kraje do poloviny tloušťky píšťalky a řez zaoblíme. Řezat bychom měli směrem ke konci větvičky a vždy od sebe.

Na druhém konci píšťalky, zhruba v jedné čtvrtině rozdělíme kůru zářezem, který vedeme kolem dokola. Její delší část začneme velmi opatrně střenkou nože ze všech stran naklepávat. Při otloukávání bychom neměli zapomenout na žádné místo, aby kůra hezky povolila, ale zároveň musíme klepat velmi opatrně, abychom kůru nijak nepoškodili. Zvláště citlivé je místo náustku a zvukového otvoru budoucí píšťalky. Mezitím zkusíme, zda jde kůra lehce stáhnout. Jakmile se nám to podaří, oddělíme „budoucí vnitřek náustku“ v místě před zvukovým otvorem. U zbytku zkrátíme obnaženou část na polovinu.

Pak u obnaženého náustku nahoře odřízneme po délce 1 mm slabý plátek. Nakonec vrátíme obnažený náustek do duté kůry na své místo a spojíme s druhým dílem (Bestajovský, 2008, s. 50).

Obr. 2 – vrbová píšťalka (<https://skwbushcraft.wordpress.com/2011/05/03/pistalka-z-vrby/>)

6.1.2 Čarodějnice

Cíl: Vyrobit čarodějnickou dekoraci ze zbytků látek a vlny.

Motivace: Vytvořená dekorace čarodějnice může posloužit jako výzdoba třídy nebo domova.

Matriál, pomůcky a prostředky: zbytky látek, koženky a vlny, vata, staré knoflíky, cca 20 cm vrbový proutek (koště), špendlíky, nůžky, jehla, nit.

Hodnocení: Hodnotíme techniku, pečlivost provedení a originalitu.

Poučení o bezpečnosti: bezpečné používání nůžek a jehly

Pracovní postup:

Nejprve si připravíme zbytky látek, které si nastříháme na jednotlivé díly budoucí čarodějnice – tělo, vestičku či sukni, hlavu, ruce. Na klobouk můžeme použít jak látku, tak koženku, kterou pak použijeme i na detaily obličeje. Vlnu můžeme vypárat ze starého a

nenošného svetru. Čarodějnice bude tak krásně kudrnatá. Délku vlny nastříháme podle námi zvolené délky vlasů.

Díly čarodějnice si přišpendlíme na koště, hlavu naplníme vatou, svážeme do „balónku“ a upevníme kouskem provázku k rukojeti koštěte. Pokud jsme spokojeni s oblečením čarodějnice, pak vše připevníme přišítkám a na závěr dozdobíme knoflíky (Bestajovský, 2008).

Obr. 3 – čarodějnice (<http://files.grisa-tvoreni.webnode.cz/200001184-2e7632eef8/P4264488.JPG>)

6.1.3 Vázička ze skořápky

Cíl: Vytvořit dekoraci ze skořápky vyfouknutého vajíčka.

Motivace: S dětmi si povídáme o velikonočních tradicích a zvycích.

Materiál, pomůcky a prostředky: barevný papír, barevný vlnitý papír nebo textil, čtvrtka, ½ skořápky od vajíčka, sněženky nebo jiné suché drobné květinčky, nůžky, lepidlo

Hodnocení: Hodnotíme pečlivost provedení.

Pracovní postup:

Nejprve si vytvoříme podstavec, který bude mít tvar obdélníku. Na jeho výrobu použijeme barevný papír, barevný vlnitý papír nebo textil nalepený na tvrdém výkrese. Z obdélníku vytvoříme válec, který oběma konci přilepíme k sobě (případně sešijeme). Pak si z jednobarevného papíru ustrihneme pruh, který bude dlouhý, jako je obvod válce. Tento pruh nastříháme asi do 2/3 v pravidelných asi 1cm širokých proužcích. Nedostřiženou částí vlepíme pruh dovnitř válce, malé proužky lehce natočíme přes tužku směrem ven. Nakonec vložíme dovnitř polovinu skořápky od vajíčka, nalijeme do skořápky vodu a vložíme malou kytičku sněženek. Skořápka vypadá nejlépe, je-li přírodně bílá. Namísto sněženek můžeme použít jiné suché drobné květiny (Šottnerová, 2004).

Obr. 4 - vázičky ze skořápek

(https://abecedazahrady.dama.cz/GetThumbNail.aspx?id_file=269135572&width=548&height=342&q=80)

6.1.4 Zvířátka ze smotků

Cíl: Vytvořit zvířátka z lepenkového papíru

Motivace: S dětmi si povídáme o velikonočních tradicích a zvycích.

Materiál, pomůcky a prostředky: filc/lepenkový papír (barevný), nit, lepidlo

Hodnocení: Děti se zkusí ohodnotit vzájemně.

Pracovní postup:

Nastříháme si dlouhé proužky a asi 0,5 – 1 cm široké., které mohou být z filcu nebo lepenkového papíru (vlnitý). Papír je možné koupit v různých barvách. Tyto proužky pak smotáváme a slepujeme do potřebné velikosti. Na detaily zvířátek použijeme stejný materiál, který vystříhneme a nalepíme. Hotový výrobek zavěsíme na nit a můžeme jím nazdobit větvičky ve váze nebo je někde zavěsit. Pokud chceme námět zpracovat pouze plošně na výkrese, můžeme použít různé barevné silnější příze, které stáčíme ne lepidlem potřebné ploše.

Poznámka: Zvířátka budou vypadat hezky, i když je vytvoříme z přírodního motouzu (Šottnerová, 2004).

Obr. 5 – kuřátko ze smotků (<http://www.jaksiudelat.cz/wp-content/uploads/2016/03/2.jpg>)

6.1.5 Batikovaná kraslice

Cíl: Zvládnout techniku barvení vajíček pomocí batikování rostlinkami.

Motivace: S dětmi si popovídáme o tom, jak se dříve zdobily vajíčka.

Materiál, pomůcky a prostředky: vajíčko, lístečky rostlin, nit/gáza, cibulové slupky

Hodnocení: Hodnotíme techniku provedení. Děti se zkusí ohodnotit samy (náročnost práce).

Pracovní postup:

Na neuvařené vajíčko přiložíme lístečky rostlinek a ovážeme jej nití nebo gázou. Pak ho uvaříme ve vodě, do které přidáme cibulové slupky. Po uvaření rostlinky odstraníme. Místo nich zůstanou jejich bílé otisky (pokud bylo vajíčko bílé). Podle množství cibulových slupek a podle doby vaření se nám zbytek vajíčka zbarví do světle žlutých až hnědých odstínů. (Bestajovský, 2008).

Poznámka: Během batikování si děti mohou vzájemně vypomáhat.

Obr. 6 – batikovaná vajíčka (<http://www.bohynezkuchyne.cz/wp-content/uploads/2014/04/vejce-batikovan%C3%A1-600x400.jpg>)

6.2 LETNÍ NÁMĚTY

6.2.1 Korkový vor

Cíl: Zvládnout výrobu korkového voru.

Motivace: Po zhotovení výrobků si s dětmi zajdeme na procházku, při které si mohou vyzkoušet, jak jim vor popluje po vodě a který z nich dopluje nejdál.

Materiál, pomůcky a prostředky: stejně velké korkové špunty (asi 12ks), 4 špejle, provázek, papír, látka (vlaječky), nožik, nůžky, nebozízek (vrtáček), lepidlo na papír

Hodnocení: Hodnotíme pečlivost provedení a celkový dojem z výrobku.

Poučení o bezpečnosti: bezpečné používání nůžek, nebozízku

Pracovní postup:

Nejprve za pomoci nebozízku provrtáme korkové špunty a pak je po čtyřech kusech navlékneme na špejli. Tři špejle s navlečenými korky přiložíme k sobě a na krajích i uprostřed pevně svážeme provázkem.

Jako stožár můžeme použít další špejli, kterou zapíchneme doprostřed voru. Poté vezmeme provázek a natáhneme jej postupně od každého rohu směrem ke stěžni. Na stěžni i na provázky přilepíme několik vlaječek, které vyrobíme z papíru nebo z látky. Výzdoba voru pak záleží na fantazii dětí (Bestajovský, 2008).

Obr. 7 – lodičky z korkových zátek (<http://2.bp.blogspot.com/-FSy8aOEiIik/T6ugAIVgw-I/AAAAAAAAAJRs/ThaFzkO0giw/s640/kveten2012+542.jpg>)

6.2.2 Obrázky z oblázků

Cíl: Zvládnout zdobení oblázků pomocí temper/vodových barev.

Motivace: Pomalované oblázky mohou děti využít jako těžítka. Mohou posloužit jako figurky k různým hrám nebo je mohou darovat někomu pro radost.

Materiál, pomůcky a potřeby: vhodné kameny, nejlépe s hladkým povrchem, temperové /vodové barvy, bezbarvý lak, štětce

Hodnocení: Děti se ohodnotí mezi sebou, jak se jim práce svých spolužáků líbí.

Pracovní postup:

Než se pustíme do samotného malování, je třeba kámen pečlivě odmastit. Po odmaštění kámen usušíme a můžeme začít s barvením a malováním. K barvení můžeme použít naředěnou temperovou barvu. I kámen, který nám svým tvarem nic nepřipomíná,

můžeme využít jako kreslicí plochu. Po uschnutí je dobré kameny přelakovat. Tím získají lesk, budou příjemné na dotek a zabráníme tím i nechtěnému stírání barvy.

Obr. 8 - malované kamínky

(https://www.babyweb.cz/wpcontent/uploads/bwcz/files/media/Babyweb.cz/Redakce/Autorske%20fotografie/Tvoreni%20a%20vyrabeni/malovane_kameny-06.jpg)

6.2.3 Květinové obrázky – herbář na zeď

Cíl: Vyrobit koláž z vylisovaných květin

Motivace: S dětmi podnikneme procházku do přírody, kde si samy nasbírají květiny.

Materiál, pomůcky a potřeby: bylinka, savý papír, bílý papír, průhledná folie, lepidlo, papírová lepicí páska, provázek

Hodnocení: Hodnotíme pečlivost provedení a celkový dojem z obrázku.

Pracovní postup:

Rostlinku vylisujeme mezi dvěma starými knihami. Poté ji nalepíme na bílý silnější papír a připíšeme název rostlinky. Rostlinku klademe na šířku nebo výšku papíru, podle

našeho uvážení. Na přední stranu můžeme položit průhlednou folii, kterou k bílému listu po okrajích opatrně přilepíme lepidlem. Na ni pak nalepíme „falešný“ rámeček o šířce asi 3 cm. Rámeček zhotovíme z látky, barevného papíru, alobalu, papírových ubrousků nebo dřevěných lišt. Pokud budeme chtít pověsit obrázek na zeď, nezapomeňme na zadní stranu připevnit háček nebo provázek (Bestajovský).

Obr. 9 - herbář na zeď

(http://img18.rajsce.idnes.cz/d1802/9/9877/9877632_80a4c0f03ee27fc9c788ff10ad06dc8b/images/DSC05103.jpg?ver=0)

6.2.4 Mateřídouškový polštářek

Cíl: Vytvořit voňavou dekoraci do domácnosti z přírodnin.

Motivace: S dětmi podnikneme procházku do přírody, kde si samy nasbírají květiny.

Materiál, pomůcky a prostředky: usušená mateřídouška, zbytky bavlněné látky, nůžky, nit, provázek

Hodnocení: Hodnotíme pečlivost provedení.

Pracovní postup:

Nesmíme zapomenout, že u mateřídoušky smíme trhat pouze její kvetoucí část, její podzemní díl je chráněný. Natrhanou mateřídoušku pak pečlivě usušíme. Pak si na papír si nakreslíme vzor polštářku, pečlivě jej vystříhneme a překreslíme jej dvakrát na látku. Dostaneme tak dva stejné tvary. Nyní oba kusy látky po rubu sešijeme pečlivě k sobě. Směsí naplníme připravené bavlněné polštářky. (Bestajovský, 2008).

Poznámka: Upozorníme děti, že čím drobnější náplň použijí, tím pevněji by měly polštářek sešít, aby náplň nevypadala. Dále jako vonnou směs do polštářku můžeme zvolit i jiné bylinky. Například pokud doma na zahrádce pěstujeme levanduli.

Obr. 10 – bylinný polštářek (<https://www.vytvory.cz/wp-content/uploads/2013/07/p7220054-e1374745418208.jpg>)

6.2.5 Vrstvená barvená rýže

Cíl: Vytvořit dekoraci přírodnin do domácnosti.

Motivace: Děti mohou vytvořit hezký dárek pro maminku nebo pro babičku.

Materiál, pomůcky a prostředky: rýže, potravinářské barvy, sítko, papír na sušení, sklenice nebo lahve

Hodnocení: Hodnotíme pečlivost provedení a celkový dojem z výrobku.

Pracovní postup:

Pro obarvení nám bude stačit obyčejná rýže. Nejprve si do starších hrnků nebo kelímků nalijeme vodu, do které pak přisypeme různé potravinářské barvy a zamícháme. Do kelímků vsypeme rýži a důkladně promícháme. Pokud chceme dosáhnout výraznějšího odstínu, přidáme do kelímku méně vody a necháme barvu déle působit. Po chvilce míchání rýži scedíme, vysypeme a rovnoměrně rozložíme na papír. Dejme však pozor, aby se rýže na papír nepřilepila. Rýži necháme přes noc uschnout a druhý den je připravena pro další použití. Pokud chceme dobu sušení urychlit, rozložíme ji na tácku, který dáme na sluníčko.

Když už je rýže suchá, můžeme se pustit do jejího vrstvení. Pro tento účel se nám budou hodit čistě vymyté lahvičky nebo uzavíratelné sklenice z čírého skla. Různě obarvenou rýži střídavě sypeme pomocí trychtýřku do čisté a suché skleněné lahvičky. Pokud nemáme trychtýř, můžeme si ho zhotovit z obyčejného papíru. Při vsypávání rýže můžeme lahvičku jakkoliv naklánět, čímž dosáhneme i jiných než vodorovných tvarů. Barevnou rýži můžeme prokládat rýží neobarvenou (Bestajovský, 2008).

Poznámka: Pro vytvoření této dekorace můžeme zvolit čočku, hrách, fazole a jiné luštěniny.

Obr. 11 – barevná rýže (<http://www.sikovny-cvrcek.cz/share/image/aktivity/aktivity-2013/tipy-na-aktivity-s-barevnou-ryz/752.jpg>)

6.3 PODZIMNÍ NÁMĚTY

6.3.1 Drak ze špejlí

Cíl: Zvládnout vyrobit draka ze špejlí.

Motivace: Diskuze – S dětmi si sedneme do kroužku a povídáme si o podzimu. Jak se příroda mění kolem nás? Jaké činnosti nejraději děláme na podzim?

Materiál, pomůcky a prostředky: průhledná lepicí páska, 3špejle, řezná nit, lepidlo, tenký igelit (vhodný je igelitový pytel do koše), nůžky, provázek a tužka

Hodnocení: Hodnotíme techniku provedení. Děti se zkusí ohodnotit samy (náročnost práce, spolupráce se spolužákem).

Poučení o bezpečnosti: bezpečné používání nůžek, niti a lepidla

Pracovní postup:

Jedna špejle nám bude tvořit páteř draka a další dvě horní ramena.

Obě špejle, které tvoří ramena, zkrátíme na délku 20cm a přivážeme je reznou nití, každé z jedné strany, k páteři ve vzdálenosti 4 cm od jeho konců. Spojení ještě zpevníme lepidlem. Po zaschnutí lepidla máme hotovou kostru budoucího dráčka. Tu pak položíme na kus jemného igelitu, na něj obkreslíme tvar draka, vystříháme a kostru s igelitovým pláštěm k sobě přichytíme izolepou.

Ocas draka můžeme vyrobit ze zbytků igelitů, případně je možné použít barevné papíry. Nastříháme si dva stejné asi 20 cm pruhy, které nejprve k sobě a poté podél slepíme pomocí izolepy. Hotový ocas připevníme k dolní části draka.

Nakonec připevníme na kostru vyvažovací provázky. Uchycení uděláme na obou kratších ramenech, a to vždy 5 cm od konce z obou stran. Všechny 4 provázky pak spojíme asi 15cm nad drakem v místě zkrřížení páteře a horního ramena, přičemž musíme dodržet stejnou velikost spodních dvou a stejnou velikost horních dvou provázeků. Ke spoji všech čtyř vyvažovacích provázeků přivážeme jeden konec klubka provázku, kterým budeme draka řídit. Až si budeme draka s dětmi pouštět, nesmíme zapomenout, že je vyroben z křehčího materiálu a v silném větru by se nám polámat. (Bestajovský, 2008).

Poznámka: Děti mohou pracovat samostatně nebo ve dvojicích.

Obr. 12 - drak (<http://mujweb.cz/drakite2007/pic8.jpg>)

6.3.2 Papírový větrník

Cíl: Zvládnout vyrobit větrník z papíru.

Motivace: Naučíme se s dětmi krátkou říkanku.

*Nastal podzim, vítr fouká,
nažloutlou má barvu louka,
listí pestrou barvou hýří,
vlaštovičky na jih míří.*

(www.skolaci.com)

Materiál, pomůcky a prostředky: karton papíru o rozměru 15x15cm, dva korálky (0,5cm) nebo kousek makaronu, dřevěnou tyčku (alespoň 30 – 40 cm dlouhou), špendlík, nůžky a lepidlo

Hodnocení: Hodnotíme techniku a pečlivost provedení a originalitu.

Pracovní postup:

Na výrobu klasického papírového větrníku budeme potřebovat tvrdší (ideální je čtvrtka na kreslení) papír o rozměrech 15x15 cm. Postupně každý roh nastříháme směrem ke středu tak, aby nám zůstaly 2 cm od středu nedotčeny.

Potom všechny špičky rohů ohneme směrem ke středu a tam je pečlivě slepíme. Necháme zaschnout lepidlo a vyztužíme střed přilepením 2 centimetrová kolečka papíru. Znovu počkáme, až lepidlo zaschne. Poté navlékneme na špendlík korálek a propíchneme špendlíkem střed větrníku. Po propíchnutí navlečeme na špendlík druhý korálek eventuálně kousek těstoviny (makarónu) a špendlík s větrníkem připevníme k dřevěné hůlce.

Na závěr si děti mohou větrník dozdobit dle vlastní fantazie různými ornamenty. (Bestajovský, 2008).

Obr. 13 – papírový větrník (<http://www.daniela-kocian.estranky.cz/img/picture/383/vetrnik-11.jpg>)

6.3.3 Bramborová tiskátka – Piškvorky

Cíl: Vytvořit razítka z přírodnin.

Motivace: Po zhotovení bramborových razítek (piškvorek), si s nimi mohou hru vyzkoušet.

Pravidla hry: Hráči se dohodnou, kdo bude začínat. Ten pak nabarví své razítko a obtiskne jej do jednoho pole na papíře. Hráči se pravidelně střídají v otiscích svých razítek. Vítězem se stává ten, kterému se podaří vodorovně, svisle nebo úhlopříčkou dosáhnout svých 3 (4 nebo 5 – záleží na dohodě) po sobě jdoucích znaků.

Materiál, pomůcky a prostředky: papír, brambory, barvy (temperové nebo vodové), tužka, nožík, podšálek/víčko od zavařovacích sklenic, štětec

Hodnocení: Hodnotíme pečlivost provedení.

Poučení o bezpečnosti: bezpečné používání nožíku

Pracovní postup:

Vezmeme jednu bramboru a tu rozpůlíme. Na jednu polovinu namalujeme kolečko a na druhou křížek. Obrisy obrázků opatrně vyřezeme tak, aby namalovaný tvar byl vystouplý. Pak si vezmeme dvě víčka od zavařovacích sklenic, do kterých si dáme trochu temperové barvy. Poté si za pomoci tužky a pravítka nakreslíme na papír čtverečkovou síť s políčky, které budou odpovídat rozměrům bramborových razítek. A můžeme začít hrát.(Bestajovský, 2008).

Poznámka: děti si mohou zhotovit předkreslením jednoduchých tvarů (obrázků) a následným vykrojením bramborová razítka.

Obr. 14 – bramborová razítka (http://www.testovanonadetech.com/img/aktivita/0291/800_04.jpg)

6.4 ADVENTNÍ A VÁNOČNÍ NÁMĚTY

6.4.1 Adventní kalendář

Cíl: Vytvořit z papírového a dřevěného materiálu předvánoční dekoraci.

Motivace: Vytvořená předvánoční dekorace může posloužit jako výzdoba třídy nebo domova.

Materiál, pomůcky a potřeby: 24ks krabiček od zápalek, lýkové stuhy, nůžky, barvy, barevné papíry, lepidlo, 2 přibližně stejná dřevěná ramínka, pilka a pilník na dřevo

Hodnocení: Hodnotíme pečlivost provedení a celkový dojem z dekorace.

Poučení o bezpečnosti: bezpečné používání pilky/pilníku na dřevo

Pracovní postup:

Nejprve si z barevných papírů nastříháme proužky. Těmi pak obalíme krabičky od zápalek. Krabičky však zabalíme tak, aby bylo možné je vždy otevřít. Následně pomocí barviček krabičky očíslováme od 1 do 24 a dozdobíme hvězdičkami, zvonečky a jinými symboly. Na každou krabičku budeme potřebovat cca 110cm lýkové stuhu, z toho 20cm na mašličku a 90 cm na uchycení krabičky za ramínko. Uchycení provedeme tak, že krabičku zcela otevřeme (vytáhneme), stuhu přeložíme napůl a očko protáhneme vzniklým otvorem na druhou stranu. Do očka vložíme „vaničku krabičky“ a opatrně zasuneme do otvoru zpět. Pro zpevnění i pro okrasu stáhneme lýko, na kterém nyní visí krabička, mašličkou.

Aby nám lýkové stužky nesklouzávaly, vytvoříme pomocí pilky a pilníku na obou ramínkách celkem 24 zářezů. Z jednoho ramínka vyvlékneme háček a nasuneme ho na druhé ramínko. Pro snadnější práci je vhodné použít jedno ramínko s průchozím a jedno se šroubovacím háčkem. Nakonec takto vyrobený ramínkový závěs zahákneme například za lustr (Bestajovský, 2008).

Poznámka: Do krabiček nezapomene umístit nějaké dobroty či drobné dárečky.

6.4.2 Svícen z jablíčka

Cíl: Vyrobit předvánoční svícen z jablíčka a dalších přírodnin.

Motivace: Zhotovený svícen může posloužit jako výzdoba třídy nebo domova.

Materiál, pomůcky a potřeby: jablko, čajová svíčka, hvězdičky (buď ze samolepícího papíru, nebo z alobalu – v tomto případě lepené lepidlem), dekorace (jeřabiny, větvička jehličnanu)

Hodnocení: Hodnotíme pečlivost práce a celkový dojem z výrobku.

Poučení o bezpečnosti: Dbáme na zásady bezpečnosti. Svícen nikdy nenecháme hořet bez dozoru.

Pracovní postup:

Do jablíčka vydlabeme nahoře jamku, do které umístíme čajovou svíčku. Ze samolepícího papíru vystříhneme hvězdičky, které nalepíme na jablíčko. Potom stačí okolo jablíčka naaranžovat větvičku, jeřabiny a nakonec zapálit svíčku. Případně můžeme jablíčko obvázat mašličkou (Bestajovský, 2008).

Obr. 15 – svícen z jablka

(<http://dopohadky.cz/sites/dopohadky.cz/files/styles/clanek/public/fi/2016/12/22/15/vanocni-svicen-z-jablka-svicky-a-kandovaneho-ovoce-2016/12/22/15.jpg?itok=IpoI5Or4>)

6.4.3 Zimní lucernička

Cíl: Zvládnout vyrobit skleněnou lucerničku zdobenou barvami na sklo.

Motivace: Diskuze – Povídáme si s dětmi o zvycích v předvánočním čase.

Materiál, pomůcky a potřeby: čajová svíčka, sklenička od dětské přesnídávky/sklenice od okurek, barvy na sklo

Hodnocení: Hodnotíme pečlivost provedení a originalitu.

Poučení o bezpečnosti: Dbáme na zásady bezpečnosti. Lucerničku nikdy nenecháme hořet bez dozoru.

Pracovní postup:

Napřed si důkladně omyjeme a očistíme skleničku od dětské přesnídávky. Pak pomocí konturovací barvy na sklo a vytvoříme obrysy budoucího obrázku. Barvu necháme asi dvě hodiny zaschnout a pak opět barvami na sklo obrázek domalujeme. Pokud budeme chtít nakreslit jednoduchou zimní krajinu, konturovací barvu vynecháme a malujeme rovnou bílou. V místech, kde spolu barvy sousedí, musíme dávat pozor, aby se nám spolu neslily. Necháme tedy vždy jednu barvu zaschnout a poté začneme malovat druhou.

Poznámka:

Místo barev na sklo můžeme použít i obyčejné temperové barvy, nesmíme je ale tolik ředit vodou. Další možností je polepit zavařovací sklenice vylisovanými květy, travami či barevnými podzimními listy malých tvarů. Vhodné lepidlo – Herkules. Ještě kromě přírodnin můžeme sklenici polepit kousky barevného krepového papíru. Zde je lepší použít klovinu, protože po zaschnutí je průhledná (Bestajovský, 2008).

Obr. 16 – lucernička (http://3.bp.blogspot.com/-x5rP57_bpw/VWQpirmuIDI/AAAAAAAAAG60/jY7SSZ8yaKY/s1600/1069146_569297816441782_2019820443_n.jpg)

6.4.4 Adventní věnec

Cíl: Vytvořit adventní věnec z přírodních materiálů.

Motivace: Vytvořený adventní věnec může posloužit jako dekorace třídy nebo domova.

Materiál, pomůcky a potřeby: proutěný věnec, smrkové větvičky, sušené pomerančové plátky, celá skořice, čajové svíčky, silnější drát, jeřabiny, vázací drátek, tavná pistolka, šišky atd.

Hodnocení: Hodnotíme pečlivost, přesnost práce a celkový dojem z výrobku.

Poučení o bezpečnosti: Poučíme děti o správné manipulaci s tavnou pistolí. Pracovat samostatně necháváme starší žáky.

Pracovní postup:

Na výrobu adventního věnce použijeme již hotový základ (proutěný věnec). Na ten přikládáme malé smrkové větvičky, které připevníme pomocí vázacího drátku. Potom vyjmeme čajové svíčky z ochranné mističky. Na dno mističky provrtáme díрку a tou pak provlékneme drát, jehož konec zahneme. Svíčku vrátíme zpět do obalu (pro zpevnění můžeme svíčku k mističce s drátkem připevnit pomocí vosku) a to pak zopakujeme se zbylými třemi svíčkami. Poté svíčky ve stejné vzdálenosti od sebe zapíchneme do věnce. Na závěr pak tavnou pistolí nebo drátem připevníme další přírodniny jako dekoraci. Použit můžeme třeba plátek sušeného pomeranče, jablíčka, šišku, jeřabiny, jutu, atd. (Bestajovský, 2008).

Obr. 17 – adventní věnec
(<http://dopohadky.cz/sites/dopohadky.cz/files/styles/clanek/public/fi/2016/11/15/10/adventni-venec-2016/11/15/10.jpg?itok=aBdan3bp>)

6.4.5 Anděl, čert a Mikuláš

Cíl: Vytvořit předvánoční dekoraci (figurky) anděla, čerta a Mikuláše

Motivace: Diskuze- Povídáme si o Mikulášových občůzkách a o tom jak tato tradice vznikla. Děti se také naučí básničku, aby ji uměli zarecitovat, až je přijde Mikuláš s čertem a andělem navštívit.

NA MIKULÁŠE

(Jiří Žáček)

Už je zima, už je čas-

Mikuláši mají sraz.

Jeden půjde rovnou k nám.

Bude bručet- však to znám.

Číhni se mu na boty:

„Ahoj táto, jsi to ty?“

Materiál, pomůcky a prostředky: barevné papíry, ohebný drátek, pingpongový míček/ vyfouknuté vajíčko/vata, páraná příze, juta

Hodnocení: Hodnotíme pečlivost provedení a celkový dojem z výrobku.

Pracovní postup:

Z libovolných barevných papírů vystříháme větší kruhové výseče. Z těch pak slepením nebo sešitím vytvoříme kornouty, které budou tvořit tělíčka figurek. Ze stejných barev uděláme ještě dva menší kornouty, ze kterých vytvoříme ruce. Ty následně přilepíme ke špičaté části velkých kornoutů. Oběma kornoutky provlékneme ohebný drátek, na jehož koncích jsou kousky vaty nebo papírového kapesníčku, které namočíme do lepidla a vytvarujeme do kuličky (dlaně). Hlavy můžeme udělat z pingpongových míčků, vyfouknutých vajíček nebo můžeme vytvarovat kouli z vaty ve zdravotnické gáze. Všechny tři špičky kornoutů (hlava a ruce) trochu zastříháme, tím se vytvoří malá plošinka. Na tu přilepíme hlavu. Obličejové detaily nakreslíme. Vousy jsou z vaty, vlasy z párané příze, čepice a rohy z malých papírových kornoutků. Mikulášovu berličku můžeme zhotovit z drátu, který vytvarujeme a následně omotáme papírem nebo proužkem bílé tkaniny. Na čertův pytel můžeme použít jutu. Andělská křídla a hvězdu vytvoříme z papíru (Šottnerová, 2005).

Obr. 18 - anděl, čert, Mikuláš (<http://www.radciny.estranky.cz/img/mid/18287/mikulas--cert-a-andel.jpg>)

6.4.6 Ozdoby za včelího vosku

Cíl: Vyrobit vánoční ozdobu z přírodnin.

Motivace: Vytvořené ozdoby mohou posloužit jako dekorace vánočního stroměčku ve třídě nebo domova.

Materiál, pomůcky a prostředky: voskové pláty, vykrajovátko, nožík, nůžky a stužka

Hodnocení: Hodnotíme pečlivost provedení a celkový dojem z dekorace.

Pracovní postup:

Kousky voskových plátů si mírně nahřejeme na radiátoru nebo fénem. Pak je položíme na rovnou plochu a poté z nich opatrně pomocí vykrajovátek vykrajujeme různé tvary. Abychom mohli připevnit ozdoby stužkou a zavěsit je na stroměček, můžeme je proděravět a protáhnout stužkou. Případně můžeme vykrojit vždy dva stejné tvary, stužku vložit mezi ně a oba díly k sobě mírně přitlačit (Bestajovský, 2008).

Obr. 19 – ozdoby z vosku (http://rodina.cz/4matous/album/img_0097_2.jpg)

6.4.7 Vánoční řetězy

Cíl: Vytvořit vánoční ozdobu z papíru, ze dřeva a dalších přírodnin.

Motivace: Vytvořené vánoční řetězy mohou posloužit jako dekorace vánočního stromečku ve třídě nebo doma.

6.4.7.1 Řetěz ze dřívěk

Materiál, pomůcky a prostředky: sláma, trubičky skořice, několik druhů tenkých klacíků, nožik, provázek/přírodní lýko

Poučení o bezpečnosti: bezpečné používání nožíku

Pracovní postup:

Různé druhy klacíků pořežeme na asi 5-6 cm dlouhé kousky a svážeme je do otýpek. Ty potom střídavě navazujeme na přírodní lýko.

6.4.7.2 Řetěz z přírodnin

Materiál, pomůcky a prostředky: jeřabiny, šípky, kukuřičná zrna, kolečka mrkve a petržele, kostičky z brambor, semena javoru (nosánky), květy močyň, semena dýně, kolečka z kaštanů, burské oříšky a další.

Pracovní postup:

Přírodniny navlékáme na nit, dokud jsou suroviny čerstvé, jak ztvrdnou, jde to těžce a některé se lámou. Usušené pak mohou zdobit stromeček.

Obr. 20 - vánoční řetěz (<http://www.chatar-chalupar.cz/wp-content/uploads/2010/12/strome%C4%8Dek-11.jpg>)

6.4.7.3 Řetěz z papíru

Materiál, pomůcky a prostředky: proužky různobarevného papíru (asi 8 x 0,7 cm), lepidlo na papír

Hodnocení: Hodnotíme pečlivost provedení.

Pracovní postup:

Papírový řetěz začneme tak, že vezmeme první proužek papíru a jeho konce slepíme do tvaru kroužku. Poté vybereme další proužek, který provlékneme hotovým kroužkem a opět slepíme a pokračujeme stejně atd. Délku řetězu si každý zvolí sám.

6.4.8 Jmenovky na dárky

Cíl: Vytvořit jmenovku na dárky z tvrdého papíru.

Motivace: Zhotovení výrobku.

Materiál, pomůcky a prostředky: kartičky z tvrdého papíru (cca 4 x 3 cm), nůžky, lepidlo, barevný papír, stužka

Hodnocení: Hodnotíme pečlivost provedení a originalitu.

Poučení o bezpečnosti: bezpečné používání nůžek

Pracovní postup:

Z tvrdého papíru vytvoříme rozměr pro kartičku. (Kartičky můžeme vystřihovat do různých tvarů). Pak do kartičky poblíž okraje uděláme díрку (buď kancelářskou děrovačkou, nebo nůžkami). Z barevných papírů si vystřihneme různé tvary, které pak přilepíme na kartičku. Nakonec dírkou v kartičce protáhneme stužku. Na zadní stranu napíšeme jméno, pro koho je určena, a jmenovka je na světě.

Obr. 21- jmenovky (<https://www.prosikulky.cz/wp-content/uploads/7024.jpg>)

6.5 ZIMNÍ NÁMĚTY

6.5.1 Tři králové

Cíl: Zvládnout vytvořit koláž z ubrousku a barevného papíru.

Motivace: Zhotovení koláže.

Materiál, pomůcky a prostředky: barevný papír (bílý, modrý, růžový), nůžky, lepidlo, tuš černou, temperu bílou, ubrousek bílý

Hodnocení: Hodnotíme pečlivost provedení a celkový dojem z výrobku.

Pracovní postup:

Vystříháme si z barevného papíru koruny a kolečka (pro obličej) – vše třikrát, tak jak je to na fotografii. Ubrousek rozstříháme na 3 stejné části. Pak nalepíme jednotlivé části na barevný papír. Na závěr domalujeme tuší ruce a detaily obličejů. Otisky prstu bílou temperou naděláme sněhové vločky (www.vasedeti.cz).

Obr. 22 - tři králové (<http://www.vasedeti.cz/wp-content/uploads/2011/12/315.jpg>)

6.5.2 Maska na masopust

Cíl: Zvládnout vytvořit masku na masopust z papíru a škrobové vody.

Motivace: Zhotovení výrobku. Masku pak děti mohou

Materiál, pomůcky a prostředky: škrob na prádlo (lepidlo na tapety), voda, novinový papír, bílý papír, nafukovací balónek a barvy

Hodnocení: Žáci se ohodnotí mezi sebou. Proběhne hlasování o nejpovedenější masku.

Poučení o bezpečnosti: bezpečné používání lepidla

Pracovní postup:

Nejprve do misky nalijeme vodu a rozpustíme v ní škrob na prádlo, čímž nám voda zhoustne. Potom vezmeme staré noviny, roztrháme je na malé kousky a namočíme v připravené škrobové vodě.

Následně nafoukneme balónek do potřebné velikosti a začneme na něj postupně nanášet namočené papírové kousky, které můžeme podle potřeby tvarovat a žmoulat. Například tam, kde má být budoucí nos, dáme větší vrstvu. Do konečné podoby vytvarovanou masku necháme několik hodin zaschnout (zatvrdnout) a pak balónek vyfoukneme.

Když je maska suchá domalováním barvami vytvoříme detaily.

Obr. 23 - masky (<http://www.muzeum-zlin.cz/img/fotogalerie/73/1.jpg>)

ZÁVĚR

Lidové tradice a zvyky jsou důležitou součástí naší minulosti. Ačkoliv si to často neuvědomujeme, dodržování tradic a zvyků dává našim životům řád a smysl. Umožňují nám snadněji pochopit, odkud pocházíme a kdo byli naši předkové. Právě lidová kultura nám pomáhá si to lépe uvědomovat a my bychom si jí měli vážit a opatrovat ji.

Všechny svátky, lidové obřady a tradice většinou vznikaly v úzké souvislosti s přírodními zákonitostmi.

Během podzimu, kdy končí celoroční práce na polích, sklízí se úroda a nastává čas odpočinku a dlouhých večerů. Přichází advent a jeho dovršení – zimní slunovrat a s ním tolik očekávané Vánoce. Je to čas jedinečné a kouzelné atmosféry. Čas, který člověk tráví se svými blízkými a zamýšlí se nad sebou samým, nad vším kolem nás.

Oproti tomu jarní období a Velikonoce se nesou ve znamení příchodu jara a s ním probouzením všeho živého.

Úkolem rodičů, prarodičů, učitelů – dospělých, je děti s těmito tradicemi seznamovat. Umožnit jim nahlédnout do života našich předků, jejich zvyků a tradic, které vytvořili, udržovali a z nichž mnohé přetrvávají dodnes a které obohacují náš život. Snažit se dětem zvyky připomínat, ale také je obnovovat a vysvětlovat jejich původ a význam,

Nejedná se pouze o Vánoce nebo Velikonoce, ale především o lidovou moudrost, se kterou se setkáváme v činnostech našich předků s těmito tradicemi spojenými.

Hlavním cílem diplomové práce byla snaha blíže seznámit s původem, významem a průběhem lidových tradic a zvyků, jež jsou našim kulturním dědictvím. A aby pro nás jednou nezůstali pouhou vzpomínkou na časy minulé a aby zůstaly zachovány i pro naše děti a další generace.

Dalším cílem bylo vytvořit soubor pracovních námětů, které by právě dětem lépe umožnily prakticky se seznámit s lidovou tvořivostí, a zároveň aby tyto náměty pomáhaly rozvíjet jejich tvořivost.

Tvorba diplomové práce pro mě byla velkým přínosem. Měla jsem díky ní možnost prohloubit si znalosti o lidových zvycích a tradicích, a získat tak větší povědomí o naší lidové kultuře.

Zároveň jsem si také mohla vyzkoušet stanovit hypotézu ohledně samotného výzkumu a ověřit si její pravdivost.

RESUMÉ

Tato diplomová práce je zaměřena na téma lidových tradic, zvyků a řemesel v praktických činnostech na 1. stupni ZŠ. Poukazuje na možnost využití konkrétních činností z oblasti lidových tradic a řemesel, které zároveň pomáhají u žáků rozvíjet neverbální tvořivost.

První kapitola se věnuje vzniku a významu lidové tvořivosti u nás a její postupné přeměně v průběhu let až do současnosti.

Druhá kapitola popisuje jednotlivé tradice a zvyky, se kterými se můžeme setkat v průběhu roku. Vypráví o historii nejznámějších tradic a svátků našich předků. Tato kapitola se také věnuje původu a významu vánočních a velikonočních symbolů.

Třetí kapitola obsahuje konkrétní činnosti a techniky z oblasti lidových zvyků a tradic, které se vážou k jednotlivým svátkům a jež je možné si prakticky vyzkoušet v rámci pracovních činností.

Čtvrtá kapitola se zabývá charakteristikou předmětu pracovní činnosti a jejich zařazením v současném vzdělávání. Dále tato kapitola pojednává o všeobecném vymezení tvořivosti a činitelích tvořivého procesu, o neverbální tvořivosti na základní škole a možnostech jejího rozvoje.

Pátá kapitola je zaměřena na výzkum úrovně neverbální tvořivosti, který proběhl na základě testování žáků 4. ročníku ZŠ pomocí Urbanova figurálního testu tvořivého myšlení. Na základě výzkumu bylo zjištěno, že v tomto ročníku mají dívky přibližně stejnou úroveň tvořivosti jako chlapci.

Poslední kapitola obsahuje soubor pracovních námětů z oblasti lidové tvořivosti. Tyto náměty jsou navrženy tak, aby pomáhaly rozvíjet neverbální tvořivost žáků.

RESUME

This diploma thesis is focused on the theme of folk traditions, customs and crafts in practical activities at primary school. It points to the possibility of using specific activities in the field of folk traditions and crafts, which also help pupils to develop non-verbal creativity.

The first chapter deals with the origin and importance of folk creativity in our country and its gradual transformation over the years to the present.

The second chapter describes individual traditions and customs that we can meet during the year. It tells about the history of the most famous traditions and holidays of our ancestors. This chapter also deals with the origin and meaning of Christmas and Easter symbols.

The third chapter contains specific activities and techniques from the area of folk customs and traditions that relate to individual holidays and which can be practically tested in the context of work activities.

The fourth chapter deals with the characteristics of the subject of work and their classification in the current education. Further, this chapter deals with the general definition of creativity and the factors of the creative process, about the non-verbal creativity at elementary school and the possibilities of its development.

The fifth chapter focuses on the research of the level of non-verbal creativity that took place on the basis of testing pupils of the 4th year of elementary school using Urban's figural test of creative thinking. It was found that in this year girls have approximately the same level of creativity as boys.

The last chapter contains a set of working topics from the field of folk creativity. These themes are designed to help develop the non-verbal creativity of pupils.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

Použitá literatura

1. BESTAJOVSKÝ, Martin. *Velká kniha lidových obyčejů a nápadů pro šikovné ruce*. 2. souborné vyd. Brno: Computer Press, 2008. – 256 s. - ISBN 978-80-251-1974-7.
2. HONZÍKOVÁ, Jarmila, BAJTOŠ, Ján. *Didaktika pracovní výchovy na 1. stupni ZŠ*. 1. vyd. Plzeň: Západočeská univerzita, 2004. - 120 s. - ISBN 80-7043-255-1.
3. HONZÍKOVÁ, Jarmila. *Lidové tradice v pracovní výchově*. Plzeň: Krajské centrum vzdělávání a Jazyková škola, 2005. – 30 s. - ISBN 80-7020-148-7.
4. HONZÍKOVÁ, Jarmila. *Nonverbální tvořivost v technické výchově*. Plzeň: Západočeská univerzita v Plzni, 2008. – 102 s. - ISBN 978-80-7043-714-8.
5. HONZÍKOVÁ, Jarmila, SOJKOVÁ, Margareta. *Tvůrčí technické dovednosti*. 1. vyd. Plzeň: Západočeská univerzita, 2014. - 133 s. - ISBN 978-80-261-0412-4.
6. HONZÍKOVÁ, Jarmila. *Pracovní činnosti na 1. stupni základní školy*. 1. vyd. Plzeň: Západočeská univerzita, 2000. - 87 s. - ISBN 80-7082-634-7
7. HONZÍKOVÁ, Jarmila. *Pracovní výchova s didaktikou*. 1. vyd. Praha: Univerzita Jana Amose Komenského, 2015. - 256 s. - ISBN 978-80-7452-111-9
8. HONZÍKOVÁ, Jarmila. *Teorie a praxe tvořivosti v pracovní výchově*. 1. vyd. Pedagogické centrum Plzeň, 2003. - 34 s. - ISBN 80-7020-124-X
9. LANGHAMMEROVÁ, Jiřina. *Čtvero ročních dob v lidové tradici*. Praha: Petrklíč, 2008. – 200 s. - ISBN 978-80-7229-171-7.
10. ŠOTTNEROVÁ, D. *Velikonoce: původ, zvyky, hry, pohádky, návody a náměty*. Olomouc: Rubico, 2004, - 125 s. - ISBN: 80-7346-044-0
11. ŠOTTNEROVÁ, D. *Adventní čas: zvyky, obyčeje, náměty, návody, pohádky, příběhy a hry*. Olomouc: Rubico, 2005, - 118 s. - ISBN: 80-7346-050-5
12. ŠOTTNEROVÁ, D. *Zima: zvyky, obyčeje, náměty, návody, pohádky, příběhy a hry*. Olomouc: Rubico, 2006, - 119. s. - ISBN: 80-7346-059-9
13. ŠOTTNEROVÁ, D. *Vánoce: původ, zvyky, koledy, hry a náměty*. Olomouc: Rubico, 2009, - 117 s. - ISBN: 978-80-7346-090-7
14. PECINA, Pavel. *Tvořivost ve vzdělávání žáků*. Brno: Masarykova univerzita, 2008. – 99 s. - ISBN 978-80-210-4551-4.

15. VONDRUŠKOVÁ, Alena. *Český lidový a církevní rok*. Brno: MOBA, 2015. – 304 s. - ISBN 978-80-243-6761-3.
16. ZÍBRT, Čeněk. *Veselé chvíle v životě lidu českého*. Praha: Vyšehrad, 1950. – 639 s.

Internetové zdroje

1. *Ceske-tradice.cz: České tradice z dob dávných i našich*: [online]. [cit. 2017-06-12]. Dostupné z: <https://www.ceske-tradice.cz/>
2. *Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání*. [online]. Praha: MŠMT, 2017. 165 s. [cit. 2017-06-17]. Dostupné z http://www.nuv.cz/uploads/RVP_ZV_2017.pdf
3. *Školáci.com - Pro rodiče a pedagogy-učitele:: Roční období: Podzim* [online]. 2016 [cit. 2017-06-11]. Dostupné z: <http://www.skolaci.com/rocni-obdobi-podzim/18089#more-18089>
4. *NIDM - Národní institut dětí a mládeže*: [online]. Psychodiagnostika Brno, 2012. 1 s. [cit. 2017-06-15]. Dostupné z [www http://znv.nidv.cz/userfiles/file/Olina/Urbanuv_test.pdf](http://znv.nidv.cz/userfiles/file/Olina/Urbanuv_test.pdf)
5. *SKW Bushcraft:: Píšťalka z vrby* [online]. [cit. 2017-06-21]. Dostupné z: <https://skwbushcraft.wordpress.com/2011/05/03/pistalka-z-vrby/>
6. *Abecedazahrady.cz: Letošní velikonoční trendy a osení: Jak ho mít husté a v pravý čas* – [online]. [cit. 2017-06-22]. Dostupné z: <https://abecedazahrady.dama.cz/clanek/letosni-velikonocni-trendy-a-oseni-jak-ho-mit-huste-a-v-pravy-cas#part=1>
7. *Rodina.cz: ozdoby z včelího vosku | Názor z diskuze* [online]. [cit. 2017-06-22]. Dostupné z: <http://www.rodina.cz/nazor5612498.htm>
8. *.rooster hill.: Z vína korku II.:. Rooster-hill.blogspot.cz* [online]. 2012 [cit. 2017-06-22]. Dostupné z: <http://rooster-hill.blogspot.cz/2012/05/z-vina-korku-ii.html>
9. *Tvoření:: Čarodějnice* [online]. [cit. 2017-06-26]. Dostupné z: <http://grisa-tvoreni.webnode.cz/news/carodejnice/>
10. *Testováno na dětech: Bramborová razítka. Www.testovanonadetech.com* [online]. [cit. 2017-06-26]. Dostupné z: <http://www.testovanonadetech.com/aktivita/0291-bramborova-razitka>

11. *Jaksiudelat.cz: Tvoření pro děti: Velikonoční dekorace ze zbytků vlny* [online]. [cit. 2017-06-26]. Dostupné z: <http://www.jaksiudelat.cz/tri-dokonale-velikonocni-prizove-napady-pro-deti/>
12. Chatař & Chalupář: Zdobíme stromeček. *Www.chatar-chalupar.cz* [online]. 2010 [cit. 2017-06-26]. Dostupné z: <http://www.chatar-chalupar.cz/zdobime-stromecek/>
13. Šikovný cvrček: Tipy na aktivity s obarvenou rýží (návodů na aktivity s dětmi). *Www.sikovny-cvrcek.cz* [online]. [cit. 2017-06-26]. Dostupné z: <http://www.sikovny-cvrcek.cz/tipy-na-aktivita-s-obarvenou-ryzi>
14. Bohyně z kuchyně: Vejce batikovaná. *Www.bohynezkuchyne.cz* [online]. 2014 [cit. 2017-06-26]. Dostupné z: <http://www.bohynezkuchyne.cz/hobby/handmade/vejce-batikovana/>
15. HaPpY RoDiNkA: Listopad 2012 « Archiv. *Happyrodinka.blog.cz* [online]. 2012 [cit. 2017-06-26]. Dostupné z: <http://happyrodinka.blog.cz/1211/6>
16. Do Pohádky.cz: Jak vyrobit adventní věnec? *Dopohadky.cz* [online]. 2016 [cit. 2017-06-27]. Dostupné z: <http://dopohadky.cz/jak-vyrobite-adventni-venec>
17. Babyweb.cz: Vyrobt si malované kameny. *Www.babyweb.cz* [online]. 2015 [cit. 2017-06-27]. Dostupné z: <https://www.babyweb.cz/vyrobte-si-malovane-kameny>
18. VašeDěti.cz: Tři králové - trochu povídání a tvoření s Bamiskou. *Www.vasedeti.cz* [online]. 2012 [cit. 2017-06-27]. Dostupné z: <http://www.vasedeti.cz/tipy-a-rady/tvorime-pro-deti/tri-kralove-trochu-povidani-a-tvoreni-s-bamiskou/>
19. MUZEUM JIHOVÝCHODNÍ MORAVY VE ZLÍNĚ: Výroba a barvení kaširovaných masek. *Www.muzeum-zlin.cz* [online]. 2012 [cit. 2017-06-27]. Dostupné z: <http://www.vasedeti.cz/tipy-a-rady/tvorime-pro-deti/tri-kralove-trochu-povidani-a-tvoreni-s-bamiskou/>
20. Lucernička ze sklenice - návod: Tvoření od IVETULE. *Www.ivetule.cz* [online]. 2015 [cit. 2017-06-27]. Dostupné z: <http://www.ivetule.cz/2015/05/lucernicka-ze-sklenice-navod.htm>
21. Prošíkulky.cz: Papírové vánoční visačky na dárky. *Www.prosikulky.cz* [online]. 2014 [cit. 2017-06-27]. Dostupné z: <http://www.ivetule.cz/2015/05/lucernicka-ze-sklenice-navod.html>
22. Rajce.net: zsprameny | Dívčí klub - Výroba obrázků z lisovaných květin (27. 5. 2014). *Zsprameny.rajce.idnes.cz* [online]. 2014 [cit. 2017-06-27]. Dostupné z: http://zsprameny.rajce.idnes.cz/Divci_klub_-_Vyroba_obrazku_z_lisovanych_kvetin_27._5._2014/#DSC05103.jpg

23. Hobby, kreativní tvoření, recepty: výtvary.cz: Sbíráme bylinky společně s dětmi – Mateřídouška obecná - výtvary.cz. *Www.vytvary.cz* [online]. 2013 [cit. 2017-06-27]. Dostupné z: <https://www.vytvary.cz/en/sbirame-bylinky-spolecne-s-detmi-materidouska-obecna/3851>
24. DRAKIADA:.. *Mujweb.cz* [online]. 2012 [cit. 2017-06-27]. Dostupné z: <http://mujweb.cz/drakite2007/planek.htm>
25. *Www.daniela-kocian.estranky.cz*: Jarní větrník - práce s papírem. *Www.daniela-kocian.estranky.cz* [online]. 2011 [cit. 2017-06-27]. Dostupné z: <http://www.daniela-kocian.estranky.cz/clanky/prace-s-papirem/jarni-vetnik.html>

SEZNAM OBRÁZKŮ, TABULEK, GRAFŮ A PŘÍLOH

Seznam obrázků

Obr. 1 – testovací arch (foto vlastní)

Obr. 2 - vrbová píšťalka (<https://skwbushcraft.wordpress.com/2011/05/03/pistalka-z-vrby/>)

Obr. 3 – čarodějnice (<http://files.grisa-tvoreni.webnode.cz/200001184-2e7632eef8/P4264488.JPG>)

Obr. 4 – vázičky ze skořápek (https://abecedazahrady.dama.cz/GetThumbNail.aspx?id_file=269135572&width=548&height=342&q=80)

Obr. 5 - kuřátko ze smotků (<http://www.jaksiudelat.cz/wpcontent/uploads/2016/03/2.jpg>)

Obr. 6 – batikovaná vajíčka (<http://www.bohynezkuchyne.cz/wp-content/uploads/2014/04/vejce-batikovan%C3%A1-600x400.jpg>)

Obr. 7 – lodičky z korkových zátek (<http://2.bp.blogspot.com/FSy8aOEiIik/T6ugAIVgwI/AAAAAAAAAJRs/ThaFzkO0giw/s640/kveten2012+542.jpg>)

Obr. 8 - malované kamínky (https://www.babyweb.cz/wpcontent/uploads/bwcz/files/media/Babyweb.cz/Redakce/Autoriske%20fotografie/Tvoreni%20a%20vyrabeni/malovane_kameny-06.jpg)

Obr. 9 – herbář na zed' (http://img18.rajsce.idnes.cz/d1802/9/9877/9877632_80a4c0f03ee27fc9c788ff10ad06dc8b/images/DSC05103.jpg?ver=0)

Obr. 10- bylinný polštářek (<https://www.vytvory.cz/wp-content/uploads/2013/07/p7220054-e1374745418208.jpg>)

Obr. 11 – barevná rýže (<http://www.sikovny-cvrcek.cz/share/image/aktivity/aktivity-2013/tipy-na-aktivity-s-barevnou-ryz/752.jpg>)

Obr. 12 – drak (<http://mujweb.cz/drakite2007/pic8.jpg>)

Obr. 13 - papírový větrník (<http://www.daniela-kocian.estranky.cz/img/picture/383/vetnik-11.jpg>)

Obr. 14 – bramborová razítka (http://www.testovanonadetech.com/img/aktivita/0291/800_04.jpg)

Obr. 15- svícen z jablka

(<http://dopohadky.cz/sites/dopohadky.cz/files/styles/clanek/public/2016/12/22/15/vanocni-svicen-z-jablka-svicky-a-kandovaneho-ovoce-2016/12/22/15.jpg?itok=IpoI5Or4>)

Obr. 16 - lucernička (http://3.bp.blogspot.com/-x5rP57_bpw/VWQpirmuIDI/AAAAAAAAAG60/jY7SSZ8yaKY/s1600/1069146_569297816441782_2019820443_n.jpg)

Obr. 17 – adventní věnec

(<http://dopohadky.cz/sites/dopohadky.cz/files/styles/clanek/public/2016/11/15/10/adventni-venec-2016/11/15/10.jpg?itok=aBdan3bp>)

Obr. 18 – anděl, čert, Mikuláš

(<http://www.radciny.estranky.cz/img/mid/18287/mikulas--cert-a-andel.jpg>)

Obr. 19 – ozdoby z vosku (http://rodina.cz/4matous/album/img_0097_2.jpg)

Obr. 20 – vánoční řetěz (<http://www.chatar-chalupar.cz/wp-content/uploads/2010/12/strome%C4%8Dek-11.jpg>)

Obr. 21 – jmenovky (<https://www.prosikulky.cz/wp-content/uploads/7024.jpg>)

Obr. 22 – tři králové (<http://www.vasedeti.cz/wp-content/uploads/2011/12/315.jpg>)

Obr. 23 – masky (<http://www.muzeum-zlin.cz/img/fotogalerie/73/1.jpg>)

Seznam grafů

Graf 2 - výsledky úrovně neverbální tvořivosti žáků 4. ročníku

Graf 2 - počet dosažených bodů mezi chlapci a dívkami

Graf 3 - porovnání průměru dosažených bodů mezi chlapci a dívkami

Seznam tabulek

Tabulka 1 – Přehled dílčích výsledků žáků Urbanova figurálního testu tvořivosti ve 4. ročníku